

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ

સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૧૫૨૫/૧૯૯૪

અને

સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૨૧૩૭/૧૯૯૪ થી ૨૧૪૧/૧૯૯૪

અને

સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૨૧૪૩/૧૯૯૪

અને

સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૨૧૪૪/૧૯૯૪

અને

સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૨૪૫૩/૧૯૯૪ થી ૨૪૫૭/૧૯૯૪

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એમ.આર. કાદ્યા અને

ન્યાયમૂર્તિ શ્રી આર.પી. ધોળકિયા

=====

૧. શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટ્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?	
૨. રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	
૩. શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	
૪. શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?	
૫. શું સિવિલ જજને પરિપત્રિત કરવામાં આવે કે કેમ?	

=====

વીરા ભાણા

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય

=====

ઉપસ્થિતિ:

સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૨૧૩૭/૯૪ થી ૨૧૪૧/૯૪ અને
૨૧૪૩/૯૪ તેમજ ૨૧૪૪/૯૪ માં અરજદારો તરફે મિ. ગિરીશ પટેલ અને મિ.
એમ.જે. યાજ્ઞિક

સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૧૫૨૫/૯૪ અને ૨૪૫૩/૯૪ થી
૨૪૫૭/૯૪ માં અરજદારો તરફે મિ. ડી.એમ. ઠક્કર

સામાવાળા નં. ૧ અને ૨ તરફે વિદ્વાન એ.જી.પી. મિ. પી.બી. ભટ્ટ

સામાવાળા નં. ૩ તરફે મિ. હારિન પી. રાવલ

=====

કોરમ : ન્યાયમૂર્તિ મિ. એમ.આર. કાલ્લા અને

ન્યાયમૂર્તિ મિ. આર.પી. ધોળકિયા

ચુકાદાની તારીખ: ૧૧/૦૫/૧૯૯૯

૧૨/૦૫/૧૯૯૯

સંયુક્ત મૌખિક ચુકાદો (એમ.આર. કાલ્લા, ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા)

૧. આ તમામ ૧૩ સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશનોમાં લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન
એક્ટ (જમીન સંપાદન અધિનિયમ) હેઠળ સંપાદનની કાર્યવાહીને પડકારવાની
બાબતમાં સમાન હકીકતો પર આધારિત સામાન્ય પ્રશ્નો સંકળાયેલા છે અને

તેથી, અમે આ તમામ ૧૩ સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશનોનો નીચે મુજબ સંયુક્ત ચુકાદા અને હુકમ દ્વારા નિર્ણય કરવા આગળ વધીએ છીએ :-

૨. હાલના અરજદારો અમરેલી જિલ્લાના (હવે મહેસૂલી જિલ્લો જૂનાગઢ) કોડિનાર તાલુકાના નવાગામ અને વડનગર ગામના જમીન માલિકો છે. સદર જમીન માલિકોની જમીનો કંપની - સામાવાળા નં. ૩ ના કહેવાથી લેન્ડ એક્ટિવેશન એક્ટ, ૧૯૮૪ ની જોગવાઈઓ હેઠળ સંપાદિત કરવા માંગવામાં આવી હતી. આ સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશનોમાં સંકળાયેલી સંબંધિત જમીનોની વિગતો નીચે મુજબ છે :-

ગામ	વડનગર:
સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૧૫૨૫/૮૪ સર્વે નં. ૩૧૩૧ હેક્ટર ૨૪ આરે ૮૬	ચો.મી.

સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૨૪૫૩/૮૪ સર્વે નં. ૩૭૧૦ હેક્ટર ૮૧ આરે ૫૭	ચો.મી.
--	--------

સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૨૪૫૪/૮૪ સર્વે નં. ૩૭૨૦ હેક્ટર ૪૭ આરે ૫૭	ચો.મી.
--	--------

સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૨૪૫૫/૮૪ સર્વે નં. ૩૬૦૦ હેક્ટર ૩૬ આરે	
---	--

૮૩

ચો.મી.

સર્વે નં. ૩૭૨ પૈકી ૧ હેક્ટર ૪૮ આરે ૬૪ ચો.મી.

સર્વે નં. ૩૭૩ પૈકી ૨ હેક્ટર ૧૪ આરે ૦૫ ચો.મી.

સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૨૪૫૬/૯૪ સર્વે નં. ૩૬૦૦ હેક્ટર ૬૫ આરે

૪૦

ચો.મી.

સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૨૪૫૭/૯૪ સર્વે નં. ૩૧૧૨ હેક્ટર ૦૬ આરે

૯૧

ચો.મી.

ગામ

નવાગામ:

સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૨૧૩૭/૯૪ સર્વે નં. ૮૧ પૈકી ૦ હેક્ટર

૬૭

આરે

૭૮

ચો.મી.

સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૨૧૩૮/૯૪ સર્વે નં. ૮૧ પૈકી ૦ હેક્ટર

૬૮

આરે

૯૭

ચો.મી.

સર્વે નં. ૮૧ પૈકી ૦ હેક્ટર ૬૭ આરે ૭૮ ચો.મી.

સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશન નં. ૨૧૩૯/૯૪ સર્વે નં. ૮૪ ૧ હેક્ટર ૧૩ આરે

સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૨૧૪૦/૯૪ સર્વે નં. ૭૧/૧ ૦ હેક્ટર
 ૭૧ આરે ૩૫ ચો.મી.

સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૨૧૪૧/૯૪ સર્વે નં. ૮૫ ૦ હેક્ટર ૫૪ આરે
 ૭૦ ચો.મી.

સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૨૧૪૩/૯૪ સર્વે નં. ૮૨/૨ ૦ હેક્ટર
 ૭૭ આરે ૩૦ ચો.મી.

સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૨૧૪૪/૯૪ સર્વે નં. ૮૩ ૧ હેક્ટર ૧૧ આરે
 ૭૮ ચો.મી.

તારીખ: ૧૨.૫.૯૯

૩. પ્રશ્ન હેઠળની આ જમીનો સામાવાળા નં. ૩ એટલે કે ગુજરાત અંબુજા સિમેન્ટ લિમિટેડના કહેવાથી સંપાદિત કરવાની માંગ કરવામાં આવી હતી, જે કંપનીઝ એક્ટ, ૧૯૫૬ હેઠળ વિધિવત સમાવિષ્ટ અને નોંધાયેલી પબ્લિક લિમિટેડ કંપની છે અને સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૧૫૨૫/૯૪ માં સિવિલ અપિલકેશન નં. ૫૧૮/૯૪ માં પસાર કરાયેલા અદાલતના તારીખ

૨૫.૪.૯૪ ના હુકમ મુજબ તેને સામાવાળા નં. ૩ તરીકે જોડવામાં આવી હતી. ગુજરાત અંબુજા સિમેન્ટ લિમિટેડ કંપનીનો હવે પછી 'કંપની' તરીકે ઉલ્લેખ કરવામાં આવશે. આ જમીનો નવા સિમેન્ટ ઉત્પાદન યુનિટ માટે અને સદર કંપનીના યુનિટની અંદર અને આસપાસ માળખાકીય સુવિધાઓ માટે સંપાદિત કરવાની માંગ કરવામાં આવી હતી. તે હેતુ માટે, પ્રશ્ન હેઠળની જમીનોના સંપાદન માટેની દરખાસ્ત તારીખ ૧૪.૫.૯૨ ના રોજ રાજ્ય સરકારને કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ નાયબ સચિવે દરખાસ્તની તપાસ કરવા માટે તારીખ ૨૦.૫.૯૨ નો પત્ર મોકલ્યો હતો અને કલેક્ટરે આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટરને કંપનીની સદર દરખાસ્તની તપાસ કરવા સૂચના આપી હતી. ત્યારબાદ આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટરે મામલતદારને સૂચના આપી હતી કે તેઓ જમીન માલિકોને જાણ કરે જેથી તેઓ સદર તપાસના હેતુ માટે પોતાની જાતને સાંકળે. લક્ષ્મણ શાર્દુલ, નાઝા બચુ, નાથા કરસન અને દાવા ભગવાન સહિતના અમુક જમીન માલિકો તારીખ ૧૬.૬.૯૨ અને ૧૯.૬.૯૨ ના રોજ હાજર રહ્યા હતા અને આ સામાવાળાઓએ પોતાની સહીઓ સાથેના લેખિત વાંધાઓ પણ રજૂ કર્યા હતા. ત્યારબાદ આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટરે તારીખ ૨૩.૬.૯૨ ના રોજ કલેક્ટરને આ તપાસનું પરિણામ રજૂ કર્યું હતું અને કલેક્ટરે તારીખ ૨૫/૨૬-૬-૯૨ ના રોજ સરકારને અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. ત્યારબાદ કલેક્ટરે તારીખ ૨૪.૭.૯૨ ના રોજ સંપાદન માટે સરકારને દરખાસ્ત કરી હતી. જ્યારે ૨૦ એકરથી વધુ વિસ્તારની ખેતીની જમીનના સંપાદનનો કેસ હતો, ત્યારે સરકારના તારીખ ૨૦.૯.૯૧ ના જાહેરનામા મુજબ મંત્રીઓની બનેલી સમિતિની પૂર્વ મંજૂરી મેળવવી જરૂરી હતી,

તે મુજબ એક બેઠક યોજવામાં આવી હતી અને કલમ ૪ હેઠળ જાહેરનામું બહાર પાડવાના હેતુ માટે મંત્રીઓની બનેલી આ સમિતિ દ્વારા તારીખ ૧૬.૧૨.૯૨ ના રોજ મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. તે મુજબ તારીખ ૧૬.૧૨.૯૨ ના લેન્ડ એકિવિઝિશન એક્ટની કલમ ૪ હેઠળનું જાહેરનામું તારીખ ૨૦.૧૨.૯૨ ના રોજ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું હતું. આ જાહેરનામું તારીખ ૨૮.૧૨.૯૨ ના રોજ ગુજરાતી અખબારોમાં અને તારીખ ૩૧.૧૨.૯૨ ના રોજ અંગ્રેજી અખબારોમાં પણ પ્રસિદ્ધ થયું હતું અને તે તારીખ ૩૦.૧૨.૯૨ અને ૧.૧.૯૩ ના રોજ સંબંધિત ગામોમાં નજરે પડે તેવા સ્થળોએ પણ ચોંટાડવામાં આવ્યું હતું. અરજદારો પૈકીના કેટલાકે તારીખ ૨૦.૧.૯૩ ના રોજ સરકાર સમક્ષ રજૂઆત કરી હતી કે સંબંધિત જમીનો ફળદ્રુપ ખેતીની જમીનો છે, તેઓ માત્ર ખેતીની જમીનો પર જ નિર્ભર છે, તેઓ પોતાની જમીનો વેચવામાં રસ ધરાવતા નથી, સમગ્ર ગામ સદર સંપાદનની વિરુદ્ધમાં છે, ત્યાં કોઈ જાહેર હેતુ નથી અને આ જમીન માલિકો ખાંડની ફેક્ટરીઓને શેરડી પણ સપ્લાય કરી રહ્યા છે. ત્યારબાદ, તારીખ ૧૬.૩.૯૩ ની સુનાવણીની તારીખ માટે તારીખ ૧૦.૩.૯૩ ના રોજ નોટિસો જારી કરવામાં આવી હતી. તારીખ ૧૦.૩.૯૩ ના રોજ વાંધા ઉઠાવનારાઓને પણ નોટિસો જારી કરવામાં આવી હતી અને અમુક દાવેદારો હાજર રહ્યા હતા અને કંપની વતી એક શ્રી રાજીવ જૈન પણ હાજર હતા. જેઓ હાજર હતા તે તમામે પોતાના લેખિત વાંધાઓ પણ રજૂ કર્યા હતા. કલમ ૫-એ ની તપાસનો અહેવાલ તારીખ ૧૭.૨.૯૩ ના રોજ કાર્યવાહી અને નિયત નમૂનામાં નોંધાયેલા વાંધાઓ સાથે અન્ડર સેક્રેટરી, લેન્ડ એકિવિઝિશન, ગુજરાત સરકારને મોકલવામાં આવ્યો હતો

અને તારીખ ૨૨.૨.૯૩ ના રોજ નાયબ સચિવ, મહેસૂલ વિભાગે કલમ ૫-એ ની તપાસના સંચાલન અંગે માર્ગદર્શન આપતો પત્ર આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટરને મોકલ્યો હતો. એવું જણાય છે કે તારીખ ૨૬.૨.૯૩ ના રોજ મુખ્યમંત્રીને સંબોધીને જમીનોના સંપાદનની બાબતમાં અમુક ખેડૂતો દ્વારા કરવામાં આવેલી ફરિયાદના આધારે મુખ્યમંત્રી કાર્યાલય દ્વારા તારીખ ૨૬.૨.૯૩ ના રોજ વિગતો સાથેની ફાઈલો મંગાવવામાં આવી હતી. તારીખ ૬.૩.૯૩ ના રોજ વિગતવાર નોંધ સાથે ફાઈલ રજૂ કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ, તારીખ ૧૦.૩.૯૩ ની નોટિસો સુનાવણીની તારીખ એટલે કે તારીખ ૧૬.૩.૯૩ માટે મોકલવામાં આવી હતી અને ભાણભાઈ થોભણભાઈ પરમાર, વાજેસિંહ થોભણભાઈ પરમાર, બાબુભાઈ સિદ્ધીભાઈ પરમાર, નરસિંહ જગમાલ, ભગવાન નથુ, જીવીબેન સિદ્ધીભાઈ તેમના પુત્ર વાજેસિંહ સિદ્ધીભાઈ મારફતે હાજર રહ્યા હતા અને કંપની વતી શ્રી રાજીવ જૈન પણ હાજર હતા. વધુમાં એવું જણાય છે કે તારીખ ૧૧.૧૧.૯૩ ના રોજ સ્થાનિક ધારાસભ્યે મુખ્યમંત્રીને બાબતની તપાસ કરવા અને જમીન સંપાદનની બાબતમાં ફરિયાદ ઉઠાવતો પત્ર લખ્યો હતો. સ્થાનિક ધારાસભ્ય તરફથી આવી ફરિયાદ મળતાં મુખ્યમંત્રી કાર્યાલયે ફાઈલ મંગાવવા માટે અધિક મુખ્ય સચિવ, મહેસૂલ વિભાગને પત્ર લખ્યો હતો અને તારીખ ૨૪.૧૧.૯૩ ના રોજ નાયબ સચિવે મુખ્યમંત્રી કાર્યાલય તરફથી મળેલી ઉપરોક્ત ફરિયાદની વિગતો અંગે વિગતવાર અહેવાલ મંગાવતો પત્ર કલેક્ટરને લખ્યો હતો. ત્યારબાદ, તારીખ ૨૨.૧૨.૯૩ ના રોજ નાયબ સચિવ, કૃષિ, સહકાર અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગે વડનગર અને નવાગામ ખાતે સામાવાળા

કંપની માટે જમીન સંપાદનની બાબતમાં નાયબ સચિવ અને સભ્ય સચિવ, લેન્ડ એકિવિઝિશન કમિટી, મહેસૂલ વિભાગને એક પત્ર મોકલ્યો હતો જેમાં જણાવ્યું હતું કે આ બે ગામોની જમીનોનું સંપાદન આગળ ધપાવી શકાય છે અને આવી સંપાદન કાર્યવાહી સામે કોઈ વાંધો નથી. સંયુક્ત ઉદ્યોગ કમિશનર (ઉદ્યોગ વિભાગ) એ પણ તારીખ ૨૭.૧૨.૯૩ ના રોજ નાયબ સચિવ અને સભ્ય સચિવ, લેન્ડ એકિવિઝિશન કમિટી, મહેસૂલ વિભાગને તે જ મતલબનો પત્ર મોકલ્યો હતો કે સામાવાળા કંપની માટે જમીન સંપાદન આગળ વધી શકે છે. ત્યારબાદ, તારીખ ૨૮.૧૨.૯૩ નું કલમ ૬ હેઠળનું જાહેરનામું બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું અને ગેઝેટમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું હતું, જે તારીખ ૩૦.૧૨.૯૩ ના રોજ સંબંધિત ગામોમાં નજરે પડે તેવા સ્થળોએ ચોંટાડવામાં આવ્યું હતું, તેમજ તારીખ ૩૧.૧૨.૯૩ ના રોજ અખબારોમાં પણ પ્રસિદ્ધ થયું હતું. ત્યારબાદ, તારીખ ૨૫.૧.૯૩ ના રોજ કલમ ૯(૧) હેઠળ જાહેર નોટિસ બહાર પાડવામાં આવી હતી અને તારીખ ૧૦.૨.૯૪ ના રોજ કલમ ૯(૩) અને ૯(૪) હેઠળ વ્યક્તિગત નોટિસો પણ આપવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ નવાગામ અને વડનગર એમ બે ગામોની જમીનોના સંપાદનની બાબતમાં અનુક્રમે તારીખ ૩૦.૫.૯૫ અને ૨૦.૬.૯૫ ના રોજ એવોર્ડ પસાર કરવામાં આવ્યા હતા.

૪. સંપાદનની આ કાર્યવાહી અમારી સમક્ષ આ સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલિકેશનો મારફતે પડકાર હેઠળ છે ત્યારે, એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે અમુક કેસોમાં પ્રશ્ન હેઠળની જમીનનો કબજો હજુ પણ અરજદારો પાસે છે. એવું

જાણાય છે કે કલમ ૪ ના જાહેરનામા હેઠળ શરૂઆતમાં સંપાદિત કરવા માટે માંગવામાં આવેલી અરજદારોની જમીન કુલ ૧૦૭ એકર અને ૨૭ ગૂંઠા હતી. તેમાંથી, સંપાદન માટે માંગવામાં આવેલી ૬૧ એકર અને ૧૧ ગૂંઠા જમીન વડનગર ગામની હતી અને ૪૬ એકર અને ૧૬ ગૂંઠા જમીન નવાગામની હતી. એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે વાસ્તવમાં કલમ ૬ ના જાહેરનામાના સંદર્ભમાં જમીન માત્ર ૮૨ એકર ૪ હતી કારણ કે કલમ ૪ અને ૬ ના જાહેરનામા વચ્ચેની તારીખ દરમિયાન સામાવાળા કંપની દ્વારા ખાનગી વાટાઘાટોથી ૨૯ એકર જમીન ખરીદી લેવામાં આવી હતી એટલે કે નવાગામમાં ૨૫ એકર અને વડનગરમાં ૪ એકર, જેના કારણે આ આંકડો ઘટીને $107 - 29 = 78$ એકર થયો હતો. કલમ ૬ ના જાહેરનામા પછી ખાનગી વાટાઘાટો દ્વારા વધુ ૧ એકર સંપાદિત કરવામાં આવી હતી જેના કારણે આ આંકડો ઘટીને ૭૭ એકર થયો હતો અને આખરે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે હવે જે વિવાદ બાકી રહે છે તે માત્ર ૩૯ એકર જમીનનો જ છે; સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલિકેશન નં. ૨૧૩૭ થી ૨૧૪૧/૯૪ અને સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલિકેશન નં. ૨૧૪૧/૯૪, ૨૧૪૩/૯૪ અને ૨૧૪૪/૯૪ માં નવાગામની ૧૫ એકર જમીન સંકળાયેલી છે, અને સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલિકેશન નં. ૧૫૨૫/૯૪, ૨૪૫૩/૯૪ થી ૨૪૫૭/૯૪ માં વડનગરની ૨૪ એકર જમીન સંકળાયેલી છે.

૫. આ સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલિકેશનોમાં કરવામાં આવેલા પડકારની વધુ વિચારણા કરવા આગળ વધીએ તે પહેલાં, એ નિર્દેશ કરી શકાય કે પક્ષકારો વચ્ચે વિવાદનું સમાધાન થાય તે માટે આ કેસોમાં સમયાંતરે પ્રયાસો કરવામાં

આવ્યા હતા, જે તારીખ ૨૨.૯.૯૮ ના રોજ નોંધાયેલ ઓર્ડર શીટ અને ત્યારબાદની તારીખ ૨૦.૪.૯૯ અને ૨૧.૪.૯૯ ની ઓર્ડર શીટ્સ પરથી જણાઈ આવશે. જો કે, કોઈ ફળદાયી પરિણામ આવી શક્યું નહોતું.

૬. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગિરીશ પટેલે પ્રતિબદ્ધતા અને દ્રઢ વિશ્વાસ સાથે ભારપૂર્વક દલીલ કરી છે કે અરજદારો પેઢીઓથી ખેડૂતો છે, તેમની પાસે તેમના પરિવારના સભ્યો, પશુધન વગેરે છે અને તેઓ જે કંઈ જમીન ધરાવે છે તે ફળદ્રુપ ખેતીની જમીન છે અને તમામ અરજદારોની જમીનો શેરડીનું ઉત્પાદન કરતી જમીનનો એક ભાગ છે. તેમણે એવી પણ રજૂઆત કરી હતી કે અરજદારો ખાંડ ખેડૂત સહકારી મંડળી ઉદ્યોગ લિમિટેડના સભ્યો છે અને આ જમીનો ખેડૂતોને સારું વળતર આપે છે અને આ જમીનોના સંપાદન પછી તેમની પાસે જમીનનો ખૂબ જ નાનો અને મર્યાદિત ભાગ જ બચી રહેશે. તેમણે એવી પણ રજૂઆત કરી હતી કે સંબંધિત જમીનોનું સંપાદન વધુ સિમેન્ટ ઉત્પાદન માટે જાહેર હેતુના નામે કરવામાં આવી રહ્યું છે, જ્યારે કૃષિ પેદાશોનું ઉત્પાદન પણ એટલું જ મહત્વપૂર્ણ છે અને તે પણ એક જાહેર હેતુ છે. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે જ્યારે આવા જાહેર હેતુઓની તુલના કરવામાં આવે ત્યારે સંતુલન ઔદ્યોગિક વિકાસને બદલે કૃષિ વિકાસની તરફેણમાં નમવું જોઈએ. જમીન માલિકોના હિત સાથે જોડાયેલી તેમની રજૂઆત એ છે કે કૃષિ પેદાશો, પાકનું ઉત્પાદન અને ખાંડની ફેક્ટરીઓને પુરવઠો આપવાની બાબતને સિમેન્ટના ઉત્પાદનની સરખામણીમાં નીચા સ્થાને મૂકી શકાય નહીં. રાજ્યનો સાર્વભૌમ સંપાદન અધિકાર (એમિનન્ટ ડોમેન) હોઈ શકે છે પરંતુ જ્યારે

કંપનીઓના હેતુ માટે જમીનોના સંપાદનની વાત આવે છે ત્યારે રાજ્ય સરકારે એ જોવાની કાળજી રાખવી જોઈએ કે ઔદ્યોગિક વિકાસના નામે વિકાસની વેદી પર આ દેશની કૃષિ વસ્તીના હિતનું બલિદાન ન ચઢી જાય. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે જ્યારે કંપનીઓ માટે જમીન સંપાદિત કરવાની માંગ કરવામાં આવે ત્યારે જાહેર હેતુ અંગેની જરૂરિયાતો અને પ્રશ્નો એવા કેસોની સરખામણીમાં અલગ હોવા જોઈએ કે જ્યારે સરકાર પોતે અમુક જાહેર હેતુઓ માટે જમીન સંપાદિત કરે છે અને આવા કેસોમાં સંતુલન જાળવવું આવશ્યક છે. શ્રી ગિરીશ પટેલે કંપનીઓ માટે જમીન સંપાદનની બાબતોમાં અલગ અભિગમ અને દ્રષ્ટિકોણની જરૂરિયાત પર ભાર મૂક્યો હતો, પછી ભલે તે પબ્લિક લિમિટેડ કંપનીઓ હોય કે પ્રાઇવેટ કંપનીઓ હોય અને જ્યારે સરકાર પોતે વિકાસલક્ષી પ્રવૃત્તિઓ માટે અથવા અન્યથા જમીનનો ઉપયોગ કરવા માંગતી હોય. તેમણે એવી પણ રજૂઆત કરી હતી કે કંપનીઓ ખુદા બજારમાંથી જમીનો ખરીદી શકે છે અને કંપનીઓ માટે સંપાદન આગળ ધપાવવાની વૃત્તિને નિરુત્સાહિત કરવી જોઈએ. યુનાઇટેડ નેશન્સ ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ (યુ.એન.ડી.પી.), ન્યુ યોર્ક, ઓક્સફોર્ડ, ઓક્સફોર્ડ યુનિવર્સિટી પ્રેસ, ૧૯૯૬ માટે પ્રકાશિત માનવ વિકાસ અહેવાલ (હ્યુમન ડેવલપમેન્ટ રિપોર્ટ ૧૯૯૬) નો સંદર્ભ આપતાં તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે આધુનિકીકરણ અને વિકૃત વિકાસના નામે આપણે ગેરમાર્ગે દોરાયેલા વિકાસ તરફ આગળ વધી રહ્યા છીએ. સદર અહેવાલમાંથી ટાંકીને અને વિકૃત વિકાસ વિશે વાત કરતાં, તેમણે રોજગારવિહીન વૃદ્ધિ (જોબલેસ ગ્રોથ), નિર્દય વૃદ્ધિ (રથલેસ ગ્રોથ), અવાજવિહીન વૃદ્ધિ (વોઇસલેસ ગ્રોથ), મૂળવિહીન વૃદ્ધિ

(રૂટલેસ ગ્રોથ) અને ભવિષ્યવિહીન વૃદ્ધિ (ફ્યુચરલેસ ગ્રોથ) જેવા શબ્દોનું નીચે મુજબ વર્ણન કર્યું છે :-

"રોજગારવિહીન વૃદ્ધિ (જોબલેસ ગ્રોથ) - જ્યાં એકંદર અર્થતંત્ર વધે છે પરંતુ રોજગારની તકોનો વિસ્તાર થતો નથી. ઓ.ઇ.સી.ડી. (ઓર્ગેનાઇઝેશન ફોર ઇકોનોમિક કો-ઓપરેશન એન્ડ ડેવલપમેન્ટ) દેશોમાં ૧૯૯૩ માં સરેરાશ બેરોજગારીનો દર ૮% હતો - જે જાપાનમાં ૨.૫% થી લઈને યુનાઇટેડ કિંગડમમાં ૧૦%, ફિનલેન્ડમાં ૧૮% અને સ્પેનમાં ૨૩% સુધીનો હતો. વિકાસશીલ દેશોમાં પણ, રોજગારવિહીન વૃદ્ધિનો અર્થ કૃષિ અને અનૌપચારિક ક્ષેત્રમાં ઓછી ઉત્પાદકતાવાળા કામમાં કરોડો લોકો માટે લાંબા કલાકો અને ખૂબ જ ઓછી આવક રહ્યો છે.

નિર્દય વૃદ્ધિ (રૂથલેસ ગ્રોથ) - જ્યાં આર્થિક વૃદ્ધિના ફળો મોટે ભાગે ધનિકોને લાભ પહોંચાડે છે, જેના કારણે લાખો લોકો સતત ગરબ થતી ગરીબીમાં સંઘર્ષ કરતા રહે છે.

અવાજવિહીન વૃદ્ધિ (વોઇસલેસ ગ્રોથ) - જ્યાં અર્થતંત્રમાં વૃદ્ધિની સાથે લોકશાહી અથવા સશક્તિકરણનો વિસ્તાર થયો નથી. રાજકીય દમન અને સરમુખત્યારશાહી નિયંત્રણોએ વૈકલ્પિક અવાજોને શાંત કરી દીધા છે અને વધુ સામાજિક તથા આર્થિક સહભાગિતાની માંગણીઓને રૂંધી નાખી છે.

નીતિ નિર્માતાઓએ એક સમયે ચર્ચા કરી હતી કે શું તેઓએ આર્થિક વૃદ્ધિ પસંદ કરવી જોઈએ કે વ્યાપક સહભાગિતા, એવું માનીને કે આ પરસ્પર વિશિષ્ટ છે. તે ચર્ચા હવે સમાપ્ત થઈ ગઈ છે. લોકો આ અથવા તે એક ઈચ્છતા નથી – તેઓ બંને ઈચ્છે છે. પરંતુ ઘણા લોકોને હજુ પણ લોકશાહીના સૌથી મૂળભૂત સ્વરૂપોથી પણ વંચિત રાખવામાં આવે છે, અને વિશ્વના ઘણા લોકો દમનકારી શાસનોની પકડમાં છે.

અવાજવિહીન વૃદ્ધિ એવી વૃદ્ધિ પણ હોઈ શકે છે જે મહિલાઓને અર્થતંત્રના સંચાલન અને દિશામાં માત્ર ગૌણ ભૂમિકા આપે છે. જેમ માનવ વિકાસ અહેવાલ ૧૯૯૫ એ દર્શાવ્યું હતું કે, માનવ વિકાસ, જો લિંગ-સમાન ન હોય, તો તે જોખમમાં મુકાય છે.

મૂળવિહીન વૃદ્ધિ (રૂટલેસ ગ્રોથ) – જે લોકોની સાંસ્કૃતિક ઓળખને ક્ષીણ થવા દે છે. એવું માનવામાં આવે છે કે લગભગ ૧૦,૦૦૦ વિશિષ્ટ સંસ્કૃતિઓ છે, પરંતુ ઘણી સંસ્કૃતિઓ હાંસિયામાં ધકેલાઈ જવાનું અથવા નાબૂદ થઈ જવાનું જોખમ ધરાવે છે. કેટલાક કિસ્સાઓમાં લઘુમતી સંસ્કૃતિઓ પ્રભાવશાળી સંસ્કૃતિઓ દ્વારા દબાઈ રહી છે જેની શક્તિ વૃદ્ધિ સાથે વિસ્તરી છે. અન્ય કિસ્સાઓમાં સરકારોએ રાષ્ટ્ર-નિર્માણની શોધમાં જાણીજોઈને એકરૂપતા લાદી છે – જેમ કે રાષ્ટ્રીય ભાષા સાથે.

આ ખતરનાક બની શકે છે. ભૂતપૂર્વ સોવિયેત યુનિયન અને ભૂતપૂર્વ યુગોસ્લાવિયાના બાલ્કન રાજ્યોમાં હિંસા એ સાંસ્કૃતિક રીતે દમનકારી શાસનનો દુઃખદ વારસો છે. જે રાષ્ટ્રો શ્રેષ્ઠ રીતે એકસાથે રહ્યા છે, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડથી લઈને મલેશિયા સુધી, તેઓ મોટાભાગે એવા છે કે જેમણે સાંસ્કૃતિક વિવિધતાને માન્યતા આપી છે અને તેમના તમામ લોકોની આકાંક્ષાઓ પૂર્ણ કરવાનો પ્રયાસ કરવા માટે આર્થિક અને રાજકીય શાસનનું વિકેન્દ્રીકરણ કર્યું છે.

ફળવિહીન/ભવિષ્યવિહીન વૃદ્ધિ (ફુટલેસ/ફ્યુચરલેસ ગ્રોથ) – જ્યાં વર્તમાન પેઢી ભવિષ્યની પેઢીઓ માટે જરૂરી સંસાધનોનો બગાડ કરે છે. ઘણા દેશોમાં બેક્ષમ અને અનિયંત્રિત આર્થિક વૃદ્ધિ જંગલોનો નાશ કરી રહી છે, નદીઓને પ્રદૂષિત કરી રહી છે, જૈવવિવિધતાનો નાશ કરી રહી છે અને કુદરતી સંસાધનોને ક્ષીણ કરી રહી છે.

આ નુકસાન અને વિનાશ વધી રહ્યો છે, જે મુખ્યત્વે સમૃદ્ધ દેશોમાં માંગ, વિકાસશીલ દેશોમાં અપૂરતી જાળવણી અને ગરીબ દેશોમાં ગરીબ લોકોને સીમાંત જમીનો પર ધકેલવાના દબાણને કારણે પ્રેરિત છે. ભૂતકાળના વલણો પર, વૈશ્વિક ઉત્પાદન લગભગ ૨૦૩૦ સુધીમાં ત્રણ ગણું થઈ જશે. જ્યાં સુધી ગંભીર સંરક્ષણ અને પ્રદૂષણ નિયંત્રણો ટૂંક સમયમાં અમલમાં નહીં આવે ત્યાં સુધી ઉત્પાદન ટકાઉપણાની મર્યાદા વટાવી ચૂક્યું હશે.

ટૂંકમાં: જે વિકાસ આજના અસમાનતાઓને કાયમી બનાવે છે તે ન તો ટકાઉ છે કે ન તો ટકાવી રાખવા યોગ્ય છે."

તેમણે રજૂઆત કરી છે કે જ્યાં સુધી સરકાર સમયસર સુધારાત્મક પગલાં નહીં લે ત્યાં સુધી આર્થિક વૃદ્ધિ દ્રષ્ટિહીન અને ખામીયુક્ત બની શકે છે અને રોજગારવિહીન વૃદ્ધિ, નિર્દય વૃદ્ધિ, મૂળવિહીન વૃદ્ધિ અને ભવિષ્યવિહીન વૃદ્ધિને ટાળવા માટે દ્વંદ્વ પગલાંની જરૂર છે. તેમણે એવી પણ રજૂઆત કરી હતી કે રાજ્યના સાર્વભૌમ સંપાદન અધિકારના ઉપયોગમાં જમીનના ફરજિયાત સંપાદનની બાબતોમાં કૃષિ જમીન માલિકોની ફરિયાદ અંગે એ બાબત ધ્યાનમાં લેવી પડશે કે આવા કિસ્સાઓમાં તે માત્ર તેમની જમીનનું સંપાદન કરવાનો કેસ નથી – વાસ્તવમાં તે તેમને તેમની આજીવિકાથી વંચિત કરવાનો કેસ છે અને તેમણે રજૂઆત કરી છે કે નાણાં એ જમીનનો કોઈ વિકલ્પ નથી. તેમણે જમીન સંપાદન સંબંધિત કાયદામાં આગામી મુસદ્દા સુધારાઓનો પણ સંદર્ભ આપ્યો હતો અને રજૂઆત કરી હતી કે સંપાદિત કરવામાં આવેલી જમીનના બદલામાં ખુદ જમીન સિવાય અન્ય કોઈ વિકલ્પ હોઈ શકે નહીં, ખાસ કરીને જ્યારે તે તેમની આજીવિકાનો ભાગ બનતી હોય એટલે કે જે અધિકાર ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ અત્યંત પવિત્ર છે. સંપાદનની આવી બાબતોમાં, જમીન માલિકોની ફરિયાદની તપાસ ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ ની એરણ પર થવી જોઈએ. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે સદર અધિનિયમની

જોગવાઈઓને ભલે માન્ય રાખવામાં આવી હોય, છતાં તેની તપાસ ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ ની એરણ પર થવી જરૂરી છે.

૭. ઉપરોક્ત પૃષ્ઠભૂમિમાં, શ્રી પટેલે રજૂઆત કરી છે કે કંપનીઓ માટે જમીન સંપાદનની બાબતોમાં, લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન એક્ટ, ૧૮૯૪ ની કલમ ૫૫ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને કેન્દ્ર સરકારે રાજ્ય સરકારો અને કેન્દ્ર સરકાર તથા રાજ્ય સરકારોના અધિકારીઓના માર્ગદર્શન માટે નિયમો બનાવ્યા છે, એટલે કે લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન (કંપનીઝ) રુલ્સ, ૧૯૬૩ અને આ નિયમો સદર અધિનિયમના ભાગ ૭ હેઠળની તમામ કંપનીઓ માટે જમીન સંપાદનને લાગુ પડે છે. તેમણે રજૂઆત કરી છે કે આ નિયમોના રુલ ૩ હેઠળ, જમીન સંપાદન સમિતિની (લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન કમિટી) રચના કરવી જરૂરી છે અને રુલ ૪ હેઠળ યોગ્ય સરકારે સંપાદન કાર્યવાહી શરૂ કરતા પહેલા અમુક બાબતો અંગે સંતુષ્ટ થવું પડે છે. તેમણે એવી પણ રજૂઆત કરી હતી કે આવી કોઈ જમીન સંપાદન સમિતિની રચના કરવામાં આવી ન હતી અને આવી સંપાદન સમિતિના મંતવ્યોને ધ્યાનમાં લીધા વિના અને સદર સમિતિની સલાહ લીધા વિના, સદર અધિનિયમની કલમ ૬ હેઠળ જાહેરનામું બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું. જ્યારે એવી હકીકત સંબંધિત દલીલો કે આવી જમીન સંપાદન સમિતિની રચના કરવામાં આવી નહોતી અને તેની સલાહ લેવામાં આવી નહોતી અને તેના મંતવ્યો ધ્યાને લેવાયા નહોતા, તે પિટિશનો પૈકીની એકમાં પાછળથી ઉમેરવામાં આવી હોય તેવું જણાય છે અને તારીખ ૩.૫.૯૯ ની ઓર્ડર શીટમાં નોંધ્યા મુજબ આવી દાખલ કરેલી પૂર્તિની નકલ સામા પક્ષને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી નહોતી,

તેથી રેકૉર્ડ મંગાવવામાં આવ્યો હતો અને સામાવાળાઓને પૂરક સોગંદનામું દાખલ કરવા માટે સમય આપવામાં આવ્યો હતો અને તે હેતુ માટે તારીખ ૩.૫.૯૯ ના રોજ કેસ તારીખ ૪.૫.૯૯ સુધી મુલતવી રાખવામાં આવ્યો હતો અને ત્યારબાદ સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૧૫૨૫/૯૪ માં મહેસૂલ વિભાગના નાયબ સચિવ શ્રી કે.એલ. વણકર દ્વારા અમુક દસ્તાવેજો સાથે તારીખ ૪.૫.૯૯ નું વધુ પ્રત્યુત્તર સોગંદનામું દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું અને સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૨૧૩૭/૯૪ માં સામાવાળા કંપનીમાં સિનિયર લો ઓફિસર તરીકે કામ કરતા શ્રી એન.બી. નાણાવટી દ્વારા પણ વધુ સોગંદનામું દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું. અમે સ્પેશિયલ સિવિલ અપિલકેશન નં. ૧૫૨૫/૯૪ ની રજૂઆતોમાં સમાવિષ્ટ હકીકતોનો સંદર્ભ લીધો છે અને આ કેસોમાં ઉપસ્થિત વિદ્વાન એ.જી.પી. દ્વારા અમારા અવલોકન અર્થે રજૂ કરવામાં આવેલા રેકૉર્ડના આધારે પણ સંદર્ભ લીધો છે.

૮. શ્રી પટેલે અમારી સમક્ષ નીચે મુજબની દલીલો ઉઠાવી છે :

(૧) લેન્ડ એક્ટિવેશન એક્ટની કલમ ૫-એ હેઠળ કોઈ યોગ્ય તપાસ કરવામાં આવી ન હતી;

(૨) લેન્ડ એક્ટિવેશન એક્ટની કલમ ૪૦ હેઠળ કોઈ તપાસ કરવામાં આવી ન હતી;

(૩) લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન (કંપનીઝ) રુલ્સ, ૧૯૬૩ ના રુલ ૪ હેઠળ કોઈ યોગ્ય તપાસ કરવામાં આવી ન હતી;

(૪) આ ત્રણ અલગ, સ્વતંત્ર અને ભિન્ન તપાસો છે;

(૫) રુલ ૪ અને કલમ ૪૦ હેઠળની તપાસ લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન એક્ટની કલમ ૪ હેઠળ જાહેરનામું બહાર પાડતા પહેલાં થવી જ જોઈએ;

(૬) જાહેર હેતુની કસોટી કલમ ૪૦(૧)(એએ) ના સંદર્ભમાં થવી જોઈએ અને કલમ ૪૦(૧) માં આવતા શબ્દો, 'કાં તો કલમ ૫-એ, પેટા-કલમ (૨) હેઠળ કલેક્ટરના અહેવાલ પર અથવા' શબ્દોને લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન (ગુજરાત યુનિફિકેશન એમેન્ડમેન્ટ) એક્ટ, ૧૯૬૫ ના અધિનિયમ નં. ૨૦ અને તેની કલમ ૧૯ મારફતે ગુજરાત સુધારાને ધ્યાનમાં રાખીને ધ્યાને લેવાવા જોઈએ નહીં.

૯. જમીન માલિકો વતી શ્રી પટેલ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલોની વિચારણા કરવા આગળ વધીએ તે પહેલાં, અમે લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન એક્ટની કલમ ૫-એ અને કલમ ૪૦ તથા લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન (કંપનીઝ) રુલ્સ, ૧૯૬૩ ના રુલ ૩ અને ૪ ને ઉપયોગી રીતે નીચે મુજબ પુનઃઉલ્લેખિત કરીએ છીએ :-

લેન્ડ

એક્ટિવિઝિશન

એક્ટ:

"પ-એ. વાંધાઓની સુનાવણી, - (૧) કલમ ૪, પેટા-કલમ (૧) હેઠળ જાહેર હેતુ માટે અથવા કંપની માટે જરૂરી હોવા તરીકે અથવા જરૂરી બનવાની સંભાવના હોવા તરીકે જે જમીન અંગે જાહેરનામું બહાર પાડવામાં આવ્યું હોય તેવી કોઈપણ જમીનમાં હિત ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિ, જાહેરનામાના પ્રકાશનની તારીખથી ત્રીસ દિવસની અંદર, યથાપ્રસંગ, જમીન અથવા તે વિસ્તારની કોઈપણ જમીનના સ પાદન સામે વાંધો ઉઠાવી શકે છે.

(૨) પેટા-કલમ (૧) હેઠળનો દરેક વાંધો કલેક્ટરને લેખિતમાં કરવામાં આવશે, અને કલેક્ટર વાંધો ઉઠાવનારને રૂબરૂમાં અથવા આ સંબંધમાં તેના દ્વારા અધિકૃત કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા અથવા વકીલ દ્વારા સાંભળવાની તક આપશે અને આવા તમામ વાંધાઓ સાંભળ્યા પછી અને પોતાને જરૂરી જણાય તેવી વધુ તપાસ, જો કોઈ હોય તો, કર્યા પછી, તે સરકારના નિર્ણય માટે પોતાની ભલામણો સાથેની કાર્યવાહીના રેકૉર્ડ સહિત યોગ્ય સરકારને, કલમ ૪, પેટા-કલમ (૧) હેઠળ જાહેર કરાયેલી જમીન અંગે કાં તો અહેવાલ આપશે અથવા આવી જમીનના જુદા જુદા ટુકડાઓ અંગે અલગ-અલગ અહેવાલો આપશે. વાંધાઓ પર યોગ્ય સરકારનો નિર્ણય આખરી રહેશે.

(૩) આ કલમના હેતુઓ માટે, એવી વ્યક્તિને જમીનમાં હિત ધરાવતી માનવામાં આવશે કે જે જો આ કાયદા હેઠળ જમીન સંપાદિત કરવામાં આવે તો વળતરમાં હિતનો દાવો કરવા હકદાર બનતી હોય."

"૪૦. પૂર્વ તપાસ, - (૧) યોગ્ય સરકાર કાં તો કલમ ૫-એ, પેટા-કલમ (૨) હેઠળ કલેક્ટરના અહેવાલ પર, અથવા હવે પછી પૂરી પાડવામાં આવેલ તપાસ દ્વારા નીચેની બાબતો અંગે સંતુષ્ટ ન થાય ત્યાં સુધી આવી સંમતિ આપવામાં આવશે નહીં,-

(એ) સંપાદનનો હેતુ કંપની દ્વારા રોકાયેલા કામદારો માટે રહેણાંક મકાનોના બાંધકામ માટે અથવા તેની સાથે સીધી રીતે જોડાયેલી સુવિધાઓની જોગવાઈ માટે જમીન મેળવવાનો છે, અથવા

(એએ) કંપની માટે કોઈ મકાન અથવા કામના બાંધકામ માટે આવું સંપાદન જરૂરી છે કે જે કંપની જાહેર હેતુ માટે હોય તેવા કોઈપણ ઉદ્યોગ અથવા કામમાં રોકાયેલી છે અથવા પોતાને રોકવા માટે પગલાં લઈ રહી છે, અથવા

(બી) કોઈ કામના બાંધકામ માટે આવું સંપાદન જરૂરી છે, અને આવું કામ જનતા માટે ઉપયોગી સાબિત થવાની સંભાવના છે.

(૨) આવી તપાસ યોગ્ય સરકાર નિયુક્ત કરે તેવા અધિકારી દ્વારા અને તેવા સમયે તથા સ્થળે હાથ ધરવામાં આવશે.

(૩) આવા અધિકારી સાક્ષીઓને સમન્સ પાઠવી શકે છે અને તેમની હાજરીનો અમલ કરાવી શકે છે તથા દીવાની અદાલતના કેસમાં દીવાની કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૦૮ દ્વારા જે સાધનો દ્વારા અને શક્ય હોય ત્યાં સુધી જે રીતે પૂરી પાડવામાં આવી છે તે જ રીતે દસ્તાવેજો રજૂ કરવાની ફરજ પાડી શકે છે."

લેન્ડ એકિવિઝિશન (કંપનીઝ) અલ્ટ્સ, ૧૯૬૩:

"૩. જમીન સંપાદન સમિતિ, - (૧) સદર અધિનિયમના ભાગ ૭ હેઠળ જમીન સંપાદનના સંબંધમાં યોગ્ય સરકારને સલાહ આપવાના હેતુ માટે યોગ્ય સરકાર, સત્તાવાર ગેઝેટમાં જાહેરનામું બહાર પાડીને, જમીન સંપાદન સમિતિ કહેવાતી એક સમિતિની રચના કરશે.

(૨) આ સમિતિ નીચે મુજબના સભ્યોની બનેલી રહેશે -

(૧) મહેસૂલ, કૃષિ અને ઉદ્યોગ વિભાગોના સરકારના સચિવો અથવા સદર વિભાગો પૈકીના પ્રત્યેકના એવા અન્ય અધિકારીઓ કે જેમને યોગ્ય સરકાર નિયુક્ત કરે; અને

(૨) યોગ્ય સરકાર નિયુક્ત કરે તેવા અન્ય સભ્યો, જે મુદત માટે તે સરકાર દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરે.

(૩) યોગ્ય સરકાર સમિતિના સભ્યો પૈકીના એકને તેના અધ્યક્ષ તરીકે નિયુક્ત કરશે.

(૪) સમિતિ પોતાની કાર્યપદ્ધતિનું નિયમન જાતે કરશે.

(૫) સદર અધિનિયમના ભાગ ૭ હેઠળ જમીન સંપાદનને લગતી અથવા તેમાંથી ઉદ્ભવતી તમામ બાબતો પર, જે બાબતો પર તેની સલાહ લેવામાં આવે, યોગ્ય સરકારને સલાહ આપવાની અને જે તારીખે તેની સલાહ લેવામાં આવે તે તારીખથી એક મહિનાની અંદર પોતાની સલાહ આપવાની ફરજ આ સમિતિની રહેશે;

પરંતુ જો સમિતિ દ્વારા આ સંબંધમાં વિનંતી કરવામાં આવે અને પૂરતા કારણોસર યોગ્ય સરકાર સદર મુદત વધુ બે મહિનાથી વધુ ન હોય તેટલી મુદત સુધી લંબાવી શકે છે."

"૪. સંપાદન કાર્યવાહી શરૂ કરતા પહેલાં યોગ્ય સરકારે અમુક બાબતો અંગે સંતુષ્ટ થવું, - (૧) જ્યારે પણ કોઈ કંપની કોઈપણ જમીનના સંપાદન માટે યોગ્ય સરકારને અરજી કરે છે, ત્યારે તે સરકાર નીચેની બાબતો પર તેને અહેવાલ સુપરત કરવા કલેક્ટરને નિર્દેશ આપશે, એટલે કે -

(૧) કંપનીએ સંપાદનના હેતુ માટે યોગ્ય હોય તેવી જમીનો તે વિસ્તારમાં શોધવા માટેના તેના શ્રેષ્ઠ પ્રયાસો કર્યા છે;

(૨) કંપનીએ તેમાં હિત ધરાવતી વ્યક્તિઓ સાથે વાટાઘાટો કરીને વાજબી કિંમત ચૂકવીને આવી જમીનો મેળવવા માટે તમામ વાજબી પ્રયાસો કર્યા છે અને આવા પ્રયાસો નિષ્ફળ ગયા છે;

(૩) સંપાદન માટે પ્રસ્તાવિત જમીન તે હેતુ માટે યોગ્ય છે;

(૪) સંપાદન માટે પ્રસ્તાવિત જમીનનો વિસ્તાર વધુ પડતો નથી;

(૫) કંપની સદર જમીનનો ઝડપથી ઉપયોગ કરવાની સ્થિતિમાં છે; અને

(૬) જ્યાં સંપાદન માટે પ્રસ્તાવિત જમીન સારી કૃષિ જમીન હોય, ત્યાં તે જમીનનું સંપાદન ટાળી શકાય તે માટે કોઈ વૈકલ્પિક યોગ્ય સ્થળ શોધી શકાતું નથી.

(૭) કલેક્ટર, કંપનીને આ સંબંધમાં કોઈપણ રજૂઆત કરવાની વાજબી તક આપ્યા પછી, પેટા-નિયમ (૧) માં સંદર્ભિત બાબતોની તપાસ હાથ ધરશે અને

આવી તપાસ કરતી વખતે તે-

(૧) કોઈપણ કિસ્સામાં જ્યાં સંપાદન માટે પ્રસ્તાવિત જમીન ખેતીની જમીન હોય, ત્યાં જિલ્લાના પરિષ્કૃષ્ટિ અધિકારી સાથે વિચાર-વિમર્શ કરશે કે આવી જમીન સારી ખેતીની જમીન છે કે નહીં;

(૨) સદર અધિનિયમની કલમ ૨૩ અને ૨૪ ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને, કલેક્ટરના મતે જે જમીન કંપની માટે સંપાદિત કરવી જોઈએ તે જમીનના સંદર્ભમાં ચૂકવવાપાત્ર સંભવિત વળતરની અંદાજિત રકમ નક્કી કરશે; અને

(૩) ખાતરી કરશે કે કંપનીએ સંપાદન માટે પ્રસ્તાવિત જમીનમાં હિત ધરાવતી વ્યક્તિઓને વાજબી કિંમત (આ રીતે નક્કી કરાયેલા વળતર કરતાં ઓછી ન હોય તેવી) ની ઓફર કરી હતી કે કેમ.

ખુલાસો,- આ નિયમના હેતુ માટે 'સારી કૃષિ જમીન' એટલે કોઈપણ એવી જમીન કે જે, તે જે વિસ્તારમાં આવેલી છે તેના કૃષિ ઉત્પાદનના સ્તર અને પાકની પદ્ધતિને ધ્યાનમાં લેતાં, સરેરાશ અથવા સરેરાશથી વધુ ઉત્પાદકતા ધરાવતી હોય અને તેમાં બગીચો અથવા વાડીની જમીનનો સમાવેશ થાય છે.

(૩) પેટા-નિયમ (૨) હેઠળ તપાસ હાથ ધર્યા પછી બને તેટલી વહેલી તકે કલેક્ટર યોગ્ય સરકારને અહેવાલ સુપરત કરશે અને તેની એક નકલ સરકાર દ્વારા સમિતિને મોકલવામાં આવશે.

(૪) યોગ્ય સરકાર દ્વારા સદર અધિનિયમની કલમ ૬ હેઠળ કોઈ જાહેરનામું બહાર પાડવામાં આવશે નહીં સિવાય કે-

(૧) યોગ્ય સરકારે સમિતિ સાથે વિચાર-વિમર્શ કર્યો હોય અને આ નિયમ હેઠળ રજૂ કરાયેલા અહેવાલ તેમજ સદર અધિનિયમની કલમ ૫-એ હેઠળ રજૂ કરાયેલા અહેવાલ, જો કોઈ હોય તો, પર વિચાર કર્યો હોય; અને

(૨) કંપની દ્વારા સદર અધિનિયમની કલમ ૪૧ હેઠળનો કરાર કરવામાં આવ્યો હોય."

૧૦. સામાવાળા કંપની વતી હાજર રહેલા શ્રી એચ.પી. રાવલે સદર અધિનિયમની યોજનાનો સંદર્ભ આપતાં નીચે મુજબ નિર્દેશ કર્યો છે :-

"જ્યારે સદર અધિનિયમ ઘડવામાં આવ્યો હતો ત્યારે મૂળરૂપે કલમ ૩૯ અને ૪૦ ઘડવામાં આવી હતી. સદર અધિનિયમમાં કોઈપણ હિત ધરાવતી વ્યક્તિ દ્વારા વાંધાઓની સુનાવણી માટે કોઈ જોગવાઈ કરવામાં આવી ન હતી. એવું નિશ્ચિતપણે માની શકાય છે કે જ્યારે જાહેર હેતુ માટે સંપાદન થતું હોય ત્યારે

કાયદા ઘડનારાઓ જમીનમાં હિત ધરાવતી વ્યક્તિઓને સાંભળવાની કોઈ તક આપવા માંગતા ન હતા કે તેમનો તેવો કોઈ ઈશાદો નહોતો. જો કે, કંપનીઓ માટે જમીન સંપાદનની બાબતમાં ભેદરેખા દોરીને, વિધાનમંડળે જમીન માલિકોના હિતોનું રક્ષણ કરવા માટે સદર અધિનિયમમાં અમુક જોગવાઈઓ ઘડવાનું યોગ્ય માન્યું હતું. તે જોગવાઈઓ સદર અધિનિયમની કલમ ૩૯ અને ૪૦ માં જોવા મળે છે જે જોગવાઈ કરે છે કે યોગ્ય સરકારની પૂર્વ સંમતિ અને કરાર કરવો જરૂરી છે. કલમ ૪૦ જોગવાઈ કરે છે કે જ્યાં સુધી સરકાર કલમ (એ), (એએ) અને (બી) માં નિર્દિષ્ટ બાબતોના અસ્તિત્વ અંગે તપાસ હાથ ધરવા પર સંતુષ્ટ ન થાય ત્યાં સુધી આવી સંમતિ આપવામાં આવશે નહીં.

લેન્ડ એકિવિઝિશન (એમેન્ડમેન્ટ) એક્ટ, ૧૯૨૩ (૧૯૨૩ નો અધિનિયમ નં. ૨૮) મારફતે કલમ ૫-એ દાખલ કરવામાં આવી હતી જેથી કરીને જાહેર હેતુ માટે અથવા કોઈ કંપની માટે કલમ ૪ હેઠળ જાહેર કરાયેલી અથવા જાહેર થવાની સંભાવના ધરાવતી જમીનમાં હિત ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિ તરફથી વાંધાઓની સુનાવણી પૂરી પાડી શકાય. આમ, એવું જણાય છે કે વિધાનમંડળે જમીન સંપાદન કરતા પહેલાં અને કલમ ૬ હેઠળ જાહેરનામું બહાર પાડતા પહેલાં જમીનમાં હિત ધરાવતી વ્યક્તિઓને આ બાબતમાં સાંભળવાની તક આપવાનું યોગ્ય માન્યું હતું. તે દેખીતી રીતે જ વિધાનમંડળ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલું એક વધારાનું સુરક્ષા કવચ હતું જેથી કરીને બીજી તક પૂરી પાડી શકાય જે સદર અધિનિયમની કલમ ૫-એ અને કલમ ૪૦ હેઠળ એકસાથે ચલાવી શકાતી હતી.

જ્યાં સુધી ગુજરાત રાજ્યનો સંબંધ છે, તારીખ ૧૫.૮.૧૯૬૫ થી અમલમાં આવેલા ગુજરાત એક્ટ નં. ૨૦/૧૯૬૫ ની કલમ ૧૮ મારફતે કલમ ૩૯ અને ૪૦ માં સુધારો કરવામાં આવ્યો છે જેના કારણે કલમ ૬ ના સ્થાને ૪ નો આંકડો મૂકવામાં આવ્યો છે જે કલમ ૪-૧૬ અને ૧૮-૩૭ ની જોગવાઈઓ અમલમાં મૂકતા પહેલાં પૂર્વ સંમતિ આપવી અને કરાર કરવો સરકાર માટે ફરજિયાત બનાવે છે.

તેવી જ રીતે સદર અધિનિયમની કલમ ૪૦(૧) માં ગુજરાત એક્ટ નં. ૨૦/૧૯૬૫ ની કલમ ૧૯ મારફતે તારીખ ૧૫.૮.૧૯૬૫ થી 'કાં તો કલમ ૫-એ હેઠળ કલેક્ટરના અહેવાલ પર અથવા પેટા-કલમ (૨)' શબ્દો રદ કરીને સુધારો કરવામાં આવ્યો છે. તેથી, તે સ્પષ્ટ છે કે જ્યાં સુધી ગુજરાત રાજ્યનો સંબંધ છે, આવી પૂર્વ તપાસ કલમ ૪ ના જાહેરનામા પહેલાં થવી પડશે અને તે કલમ ૫-એ ની તપાસ સાથે એકસાથે ચલાવી શકાતી નથી.

જો કે, તેનો અર્થ એવો નથી કે સદર અધિનિયમ અને નિયમોની યોજનાને ધ્યાનમાં લેતાં અને અરજદારો દ્વારા દલીલ કરવાનો જેવો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે તે મુજબ ત્રણ અલગ તપાસો - એક કલમ ૪૦ હેઠળ, બીજી કલમ ૫-એ હેઠળ અને ત્રીજી લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન (કંપનીઝ) રુલ્સ હેઠળ વિચારવામાં આવી છે.

તે એટલા માટે છે કારણ કે લેન્ડ એકિવિઝિશન (કંપનીઝ) અલ્ટ, ૧૯૬૩ માં લેન્ડ એકિવિઝિશન એક્ટ હેઠળ અલગ તપાસ પૂરી પાડતી કોઈ જોગવાઈ ન હતી, સદર અધિનિયમની કલમ ૪૦ હેઠળ તપાસ હાથ ધરવાની બાબતમાં જે તે સરકાર માટે એવી પ્રક્રિયાનું પાલન કરવાનું હતું જે રાજ્ય-રાજ્ય વચ્ચે અથવા અધિકારી-અધિકારી વચ્ચે બદલાઈ શકતી હતી. તેથી એવું જણાય છે કે કલમ ૪૦ હેઠળની તપાસના સ્વરૂપ અને વ્યાપને સંહિતાબદ્ધ કરવા અને રાજ્ય સરકારો તથા કેન્દ્ર સરકાર તેમજ રાજ્ય સરકારના અધિકારીઓના માર્ગદર્શન માટે નિયમો પૂરા પાડવા માટે કેન્દ્ર સરકારે કલમ ૫૫ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને નિયમો બનાવ્યા છે. સામાવાળા નં. ૩ ની રજૂઆતમાં એવું જણાય છે કે આર.એલ. અરોરા વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૨ એસ.સી. ૭૬૪ માં તારીખ ૧૫મી ડિસેમ્બર ૧૯૬૧ ના રોજ નિર્ણીત માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટના પ્રથમ કેસના નિર્ણય પછી, કેન્દ્ર સરકારે કંપનીઓ માટે જમીન સંપાદન માટેની તપાસની રીત અને પદ્ધતિ પૂરી પાડતા નિયમો ઘડવા માટે સદર અધિનિયમની કલમ ૫૫ હેઠળની પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કર્યો હોય તેવું જણાય છે, અને નિયમો હેઠળ કોઈ અન્ય ત્રીજી સ્વતંત્ર તપાસ હાથ ધરવાની આવશ્યકતા ધરાવતી અધિનિયમમાં અન્ય કોઈ જોગવાઈ નથી. કલમ ૫૫ સરકારને સદર અધિનિયમની જોગવાઈઓના અમલ સાથે જોડાયેલી તમામ બાબતોમાં અધિકારીઓના માર્ગદર્શન માટે અધિનિયમ સાથે સુસંગત નિયમો બનાવવાની સત્તા આપે છે. કલમ ૫૫(૧) નો પરંતુક (પ્રોવાઈસો) લેન્ડ

એક્ટિવિઝિશન એમેન્ડમેન્ટ નં. ૬૧ (૧૯૬૨ નો અધિનિયમ નં. ૩૧) ની કલમ ૬ મારફતે તારીખ ૧૨.૯.૧૯૬૨ થી દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો અને ત્યારબાદ તારીખ ૨૪મી જૂન ૧૯૬૩ ના સરકારી ગેઝેટમાં સૂચિત કર્યા મુજબ નિયમો ઘડવામાં આવ્યા છે. તેથી, કંપનીઝ રુલ્સ, ૧૯૬૩ હેઠળ જે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે તેને સદર અધિનિયમની જોગવાઈઓને વિસ્તૃત કરવા અને/અથવા બદલવા માટે અને લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન એક્ટ હેઠળ જે પૂરી પાડવામાં આવી નથી તેવી કોઈ અલગ અથવા વધારાની બાબત પૂરી પાડવા માટે લઈ શકાય નહીં અને તેનો તેવો અર્થ કરી શકાય નહીં. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, સદર નિયમો કલમ ૪૦ અને કલમ ૫-એ હેઠળની તપાસ સિવાય અન્ય કોઈ ત્રીજી તપાસને અસ્તિત્વમાં લાવવા માટે ઘડવામાં આવ્યા નથી કે તે રીતે ગણી શકાય નહીં કારણ કે આવી કોઈ તપાસની કલ્પના કરવામાં આવી નથી."

૧૧. આ ઉપરાંત, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે કલમ ૫-એ હેઠળ વિચારાયેલી તપાસમાં વાંધા ઉઠાવવાની તક પૂરી પાડવામાં આવી છે તેમાં કોઈ શંકા નથી, જો કે કલમ ૫-એ ની તપાસના અહેવાલની નકલ પૂરી ન પાડવા સહિતના તમામ વાંધાઓ ઉઠાવ્યા પછી, આગળની કાર્યવાહીમાં વ્યથિત જમીન માલિકોની કોઈ સહભાગિતા હોતી નથી. અરજદારો સ્વીકારે છે કે આવા અહેવાલની નકલ પૂરી ન પાડવી તે તપાસને દૂષિત કરતી નથી. ૪ જી.એલ.આર. ૩૨૬ (ગાંડાલાલ વિરુદ્ધ રાજ્ય) માં નોંધાયેલા આ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખીને એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે કલમ ૫-એ એ વહીવટી તપાસ છે અને અર્ધ-ન્યાયિક તપાસ નથી અને એ.આઈ.આર. ૧૯૯૭

એસ.સી. ૪૯૭ (કાલુમિયા વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય) માં આગળ એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કલમ ૫-એ હેઠળના અહેવાલની નકલ આપવી જરૂરી નથી અને તે જમીન સંપાદન કાર્યવાહીને અમાન્ય બનાવતી નથી. આ નિર્ણય આગળ એવો કાનૂની સિદ્ધાંત સ્થાપિત કરતો અધિકૃત ચુકાદો છે કે જ્યારે રાજ્ય સરકાર કલમ ૬ હેઠળ જાહેરનામું બહાર પાડવા માટે કલમ ૫-એ હેઠળના અહેવાલ પર વિચારણા કરી રહી હોય ત્યારે કાયદા હેઠળ બીજી સુનાવણી ન તો વિચારવામાં આવી છે કે ન તો આવશ્યક છે. તેથી, માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટના આ ચુકાદાને ધ્યાનમાં રાખીને જે આ તપાસને વહીવટી તપાસ ગણે છે, અરજદારોની દલીલમાં કોઈ બળ નથી અને તે આધારે સંપાદનને દૂષિત અથવા રદબાતલ થવાને પાત્ર ઠરાવી શકાય નહીં. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે (૧૯૯૩) ૪ એસ.સી.સી. ૨૫૫ (શ્યામ નંદન પ્રસાદ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય) મુજબ કલમ ૪ ના જાહેરનામા પહેલાં કોઈ તપાસ હાથ ધરી શકાતી નથી. તે આધારે તપાસ કે અહેવાલ અમાન્ય બનતો નથી અને કલમ ૫-એ હેઠળની તપાસનો અહેવાલ સરકાર માટે બંધનકર્તા નથી અને બીજી તક આપવાની જરૂર નથી. આ જ ચુકાદો તેના ફક્ત ૧૬ માં ઠરાવે છે કે કલમ ૫-એ એ વહીવટી તપાસ છે. શ્રી રાવલના જણાવ્યા મુજબ, એકવાર સદર અધિનિયમની કલમ ૪૦ સાથે વંચાણે લેતાં અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓ હેઠળ તેમજ કલમ ૫-એ હેઠળ તપાસ થઈ ગઈ હોય અને કલમ ૬ હેઠળ જાહેરનામું બહાર પાડવાની જરૂરિયાત અંગે સરકારનો સંતોષ થયો હોય, જેમ કે આર.એલ. અરોરા વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૧૨૩૦ માં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા

ઠરાવવામાં આવ્યું છે, તે સંપૂર્ણપણે સરકારના સંતોષની બાબત છે અને સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલા કરારની શરતો જાહેર હિતનું ક્યાં સુધી પૂરતું રક્ષણ કરે છે તે પ્રશ્નની વિચારણામાં પ્રવેશવાનું અદાલત માટે નથી. એ.આઇ.આર. ૧૯૬૮ એસ.સી. ૬૧૫ (ગંગા વિષ્ણુ સ્વાઈકા વિરુદ્ધ કલકત્તા પિંજરાપોળ સોસાયટી) માં નોંધાયેલા માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદામાં પણ એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કાયદાની અદાલતમાં સરકારના સંતોષ સામે પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાય નહીં. હાલના કેસમાં કોઈ પ્રક્રિયાગત ક્ષતિઓ નથી કારણ કે સારાંશમાં બે તપાસ હાથ ધરવામાં આવી છે અને અરજદારોને પોતાના વાંધાઓ ઉઠાવવાની બે વાજબી અને પૂરતી તકો મળી હતી અને તેથી, આ દલીલ ફગાવી દેવાને પાત્ર છે. શ્રી રાવલ દ્વારા એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ૧૯૯૩ (૫) જે.ટી. પૃષ્ઠ ૧ માં નોંધાયેલા દિગ્વિજય મોટે વિરુદ્ધ ભારત સંઘ ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે ઠરાવ્યા મુજબ, અરજદારો એવું કોઈ પૂર્વગ્રહ (નુકસાન) દર્શાવવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે કે જે તેમને થયું હોય અથવા થવાની સંભાવના હોય, ભલે સ્વીકાર્યા વિના પણ એવું માની લેવામાં આવે કે અરજદારોને સાંભળવાની વાજબી તક મળી ન હતી. હાલના કેસમાં કોઈ પૂર્વગ્રહ દર્શાવવામાં આવ્યો નથી કે રજૂઆતોમાં આક્ષેપ કરાયો નથી કે એવો કોઈ વાંધો લેવાયો નથી કે રુલ ૪ ની તપાસ દરમિયાન સાંભળવાની તક ન આપવાથી કોઈ પૂર્વગ્રહ થયો છે અને કલમ ૫-એ ની તપાસ હેઠળ આવી કોઈ દલીલ ઉઠાવવામાં આવી નથી. જો આવી દલીલો ઉઠાવવામાં આવી હોત તો પણ તેનો નિકાલ કરી શકાયો હોત કારણ કે અધિનિયમમાં એવું કશું જ નથી જે કલમ ૫-એ હેઠળની તપાસ સમયે સદર પ્રશ્નોની વિચારણા

કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકતું હોય, ખાસ કરીને જ્યારે રુલ ૪ અને કલમ ૫-એ હેઠળની બંને તપાસ એક જ અધિકારી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવી હોય. તેથી શ્રી રાવલના જણાવ્યા મુજબ અરજદારોની દલીલમાં કોઈ વજૂદ નથી.

૧૨. હિત ધરાવતા જમીન માલિકોને કલમ ૫-એ ની તપાસનો અહેવાલ પૂરો પાડવો જોઈએ તે સંબંધિત શ્રી પટેલની દલીલનો જવાબ આપતાં શ્રી રાવલે રજૂઆત કરી છે કે આ દલીલ કોઈપણ વજૂદ વિનાની છે અને તેઓ (૧૯૯૩) ૪ એસ.સી.સી. ૨૫૫ (ઉપર મુજબ) અને એ.આઈ.આર. ૧૯૭૭ એસ.સી. ૪૯૭ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના અધિકૃત ચુકાદાઓમાંથી સમર્થન મેળવે છે. આ ચુકાદાઓના આધારે, એવી રજૂઆત છે કે આવી તપાસ ન તો વિચારવામાં આવી છે કે ન તો ઉપલબ્ધ છે અને તે એવી તક આપવા સમાન બનશે જે કાયદા હેઠળ વિચારવામાં આવી નથી.

૧૩. અહેવાલ પૂરો પાડવો જરૂરી ન હોવા છતાં વધુ યોગ્ય (પ્રિફરેબલ) છે તે દલીલનો જવાબ આપતાં એ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે કે અહેવાલ પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે કલમ ૫-એ ની તપાસનો અહેવાલ ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવ્યો હતો અને પ્રક્રિયાગત જરૂરિયાતોનું પાલન કરવામાં આવ્યું હતું અને આમ કલમ ૫-એ હેઠળ તપાસ હાથ ધરતી વખતે અને હિત ધરાવતી વ્યક્તિઓના વાંધાઓ પર વિચાર કરતી વખતે વિવેકબુદ્ધિનો સંપૂર્ણ ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૪. શ્રી રાવલના જણાવ્યા મુજબ ત્રણ અલગ કે જુદી-જુદી તપાસો નથી. લેન્ડ એકિવિઝિશન (કંપનીઝ) રુલ્સનો રુલ ૪ માત્ર કલમ ૪૦ હેઠળ વિચારાયેલી તપાસની પદ્ધતિ નક્કી કરે છે. કલમ ૫-એ એ એક અલગ તપાસ છે અને હાલના કેસમાં બંને તપાસ હાથ ધરવામાં આવી છે.

૧૫. બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧ ના સંદર્ભમાં ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલનો સામનો કરતી વખતે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે કલમ ૪, ૫-એ અને ૬ ની જોગવાઈઓને કાયદેસર (ઈન્ડ્રાવાયર્સ) ઠરાવવામાં આવી છે અને અનુચ્છેદ ૨૧ ના વ્યાપ પર વિચાર કરતી વખતે પણ આવી દલીલ ઉઠાવી શકાય નહીં. ભારપૂર્વક એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે અરજદારો પોતાની સમગ્ર જમીન ગુમાવી રહ્યા નથી અને જમીન માલિકોની જમીનનો માત્ર એક ભાગ ૪ સંપાદન હેઠળ આવ્યો છે અને માત્ર અમુક અરજદારોના કિસ્સામાં ૪ તેમની જમીન જતી રહે છે અને તેથી એવું કહી શકાય નહીં કે અરજદારો સંપૂર્ણપણે જમીનવિહોણા બની જવાના છે. આ સંબંધમાં એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે આજની તારીખે અને જે સમયે પ્રશ્ન હેઠળની જમીનો સંપાદિત કરવામાં આવી હતી તે સમયે, કાયદો જમીનના બદલામાં નાણાકીય વળતરને પર્યાપ્ત વળતર તરીકે પૂરો પાડતો હતો અને પૂરો પાડે છે અને લેન્ડ એકિવિઝિશન એક્ટમાં મુસદ્દા સુધારાના આધારે આ સ્થિતિથી વિપરીત કોઈ દલીલ ઉઠાવી શકાય નહીં.

૧૬. શ્રી રાવલે એવી પણ રજૂઆત કરી છે કે સર્વોચ્ચ કક્ષાએ વિવેકબુદ્ધિના સંપૂર્ણ ઉપયોગ પછી નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે અને મહેસૂલ મંત્રી તથા મુખ્યમંત્રીએ સ્થાનિક ધારાસભ્ય સાથે મળીને જમીન માલિકોના લાભ માટે હસ્તક્ષેપ કર્યો હતો અને મંત્રીએ ક્યારેય સરકારના કહેવાથી હસ્તક્ષેપ કર્યો ન હતો. સરકારે સ્વતંત્ર રીતે કામ કર્યું છે અને સર્વોચ્ચ કક્ષાએ ફરિયાદોની તપાસ કરવામાં આવી છે.

૧૭. એવી દલીલના સંબંધમાં કે લેન્ડ એકિવિઝિશન (કંપનીઝ) રુલ્સ, ૧૯૬૩ ના કિસ્સામાં કલેક્ટરે નિયમો હેઠળ તપાસ હાથ ધરવી પડે છે, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે નિયમો હેઠળ કલેક્ટરની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી નથી અને તેથી સદર અધિનિયમની કલમ ૨(સી) હેઠળ કલેક્ટરની વ્યાખ્યા શોધવી પડે છે અને તે મુજબ આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર તપાસ હાથ ધરવા માટે નિયુક્ત કરાયેલ સક્ષમ અધિકારી છે અને તેમણે વાસ્તવમાં તપાસ હાથ ધરી છે. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે કોઈ જમીન સંપાદન સમિતિની રચના કરવામાં આવી ન હતી તેવો આક્ષેપ હકીકતની દ્રષ્ટિએ ખોટો છે અને વધુમાં આ અદાલતે ૮ જી.એલ.આર. ૮૫૬ માં નોંધાયેલા અબ્દુલ હુસૈન વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય ના કેસમાં ઠરાવ્યા મુજબ સમિતિ માત્ર કામચલાઉ સ્વરૂપની છે અને સરકાર સલાહકાર સમિતિના અહેવાલની રાહ જોવા બંધાયેલી નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સમિતિ દ્વારા કોઈ અર્ધ-ન્યાયિક તપાસ હાથ ધરવાની હોતી નથી અને સમિતિ સમક્ષ સાંભળવાની કોઈ તક આપવાની હોતી નથી.

૧૮. શ્રી રાવલ દ્વારા ત્યારબાદ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ૩૬
(૧) જી.એલ.આર. ૭૪૬ માં નોંધાયેલા સિપાઈ મામદુભાઈ દાદાભાઈ વિરુદ્ધ
ગુજરાત રાજ્ય ના કેસમાં લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન એક્ટની કલમ ૪, ૫ અને ૬ ની
કાયદેસરતા માન્ય રાખવામાં આવી હતી અને આ અદાલતે ઠરાવ્યું છે કે સુપ્રીમ
કોર્ટના એકથી વધુ નિર્ણયોને ધ્યાનમાં રાખીને ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ
૨૧ ના સંદર્ભમાં પણ કાયદેસરતાના પ્રશ્નોમાં જવાનું ખુલ્લું નથી. તેમણે સુપ્રીમ
કોર્ટના નીચે મુજબના નિર્ણયોનો પણ સંદર્ભ આપ્યો છે જેમાં લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન
એક્ટની જોગવાઈઓને ગેરબંધારણીય (અલ્ટ્રાવાયર્સ) તરીકે પડકારવામાં આવી
હતી પરંતુ તેને માન્ય રાખવામાં આવી હતી :

(૧) એ.આઈ.આર. ૧૯૬૩ એસ.સી. ૧૫૧ (સોમાવંતી વિરુદ્ધ પંજાબ
રાજ્ય)

(૨) એ.આઈ.આર. ૧૯૭૪ એસ.સી. ૨૦૭૭ (અફલાતૂન વિરુદ્ધ
લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર, દિલ્લી)

(૩) એ.આઈ.આર. ૧૯૭૫ એસ.સી. ૧૬૯૯ (રત્ની દેવી વિરુદ્ધ ચીફ
કમિશનર, દિલ્લી)

(૪) એ.આઈ.આર. ૧૯૮૪ એસ.સી. ૧૨૦ (મનુભાઈ વિરુદ્ધ ગુજરાત

રાજ્ય)

(૫) ૨૯ (૧) જી.એલ.આર. ૫૦૨ (રામગીર ઉત્તમગીર વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય)

૧૯. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે કલમ ૪૦(૧) ના કલોઝ (એએ) નો સંકુચિત અર્થમાં ઉપયોગ થવો જોઈએ નહીં અને તે કામ સામાન્ય હેતુ માટે ઉપયોગી હોવું જરૂરી નથી.

૨૦. શ્રી ગિરીશ પટેલે નીચે મુજબના નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો છે :-

(૧) એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૧૨૧૭, ફરિ ૧૧ અને ૧૩
(નંદેશ્વર પ્રસાદ વિરુદ્ધ યુ.પી. સરકાર)

(૨) એ.આઈ.આર. ૧૯૭૩ એસ.સી. ૧૧૫૦ (મુનશી સિંહ વિરુદ્ધ ભારત સંઘ) ફરિ ૭

(૩) એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ એસ.સી. ૨૦૮૫ ફરિ ૨૪ (ફરીદ અહેમદ વિરુદ્ધ અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટી)

(૪) એ.આઈ.આર. ૧૯૭૫ એસ.સી. ૬૨૯ (ગુજરાત રાજ્ય વિરુદ્ધ

ચતુરભાઈ)

(૫) ૩૬ (૧) જી.એલ.આર. ૭૪૬ (સિપાઈ મામદુભાઈ દાદાભાઈ
વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય)

(૬) (૧૯૯૬) ૨ એસ.સી.સી. ૫૪૯ (ચમેલી સિંહ વિરુદ્ધ યુ.પી.
રાજ્ય) ફરિયાદ ૮ અને ૧૮

(૭) (૧૯૯૬) ૧૦ એસ.સી.સી. ૧૦૪ (દાલમિયા સિમેન્ટ (ભારત)
લિમિટેડ વિરુદ્ધ ભારત સંઘ) ફરિયાદ ૨૧, ૨૨, ૨૩, ૨૪

(૮) એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૧૨૩૦ (આર.એલ. અરોરા વિરુદ્ધ
યુ.પી. રાજ્ય)

(૯) એ.આઈ.આર. ૧૯૮૬ એસ.સી. ૨૦૨૫ (યુ.પી. રાજ્ય વિરુદ્ધ
પિસ્તા દેવી)

(૧૦) એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ એસ.સી. ૫૩૨ (કરજણ જળાશય
વાય.એ.એસ.એ.એસ. સમિતિ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય)

૨૧. ૧૯૯૫ (૨) જી.એલ.આર. ૧૭૩૩ (ઝવેરચંદ પોપટલાલ સુમરિયા વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય) નો હવાલો આપતી વખતે શ્રી પટેલે નિષ્પક્ષપણે નિર્દેશ કર્યો હતો કે રિલાયન્સ પેટ્રોલિયમ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઝવેરચંદ પોપટલાલ સુમરિયા, (૧૯૯૬) ૪ એસ.સી.સી. ૫૭૯ માં નોંધાયેલા કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા આ નિર્ણયને એક વધારાના કારણસર ઉલટાવી દેવામાં આવ્યો હતો કારણ કે અદાલતે કાયદાના પ્રશ્ન પર કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો ન હતો. આ સંબંધમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે જે કેસોમાં અદાલતના નિર્ણયને ઉપલી અદાલત દ્વારા કોઈપણ કારણસર ઉલટાવી દેવામાં આવ્યો હોય, તેવા ઉલટાવી દેવાયેલા નિર્ણયનું ન્યાયશાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ કદાચ બંધનકર્તા મૂલ્ય ન રહે, પરંતુ તે તેનું મહત્વ સંપૂર્ણપણે ગુમાવતો નથી, તે તેની સાર્થકતાથી વંચિત થતો નથી. કોઈ ચુકાદો ઓવર-રૂલ (રદબાતલ) કરવામાં આવે તો પણ તે અદાલત માટે સત્તાવાર સંદર્ભ (ઓથોરિટી) તરીકે કાયમ રહે છે. તેમણે 'સાલમંડ ઓન જ્યુરિસપ્રુડન્સ', ૧૨મી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૨૬ અને ૨૭ નો સંદર્ભ આપ્યો હતો. સંબંધિત ભાગ નીચે મુજબ પુનઃઉલ્લેખિત છે :-

"ક્યારેક એવું બને છે કે અપીલમાં કોઈ નિર્ણયને અલગ મુદ્દા પર માન્ય રાખવામાં આવે છે અથવા ઉલટાવી દેવામાં આવે છે. ઉદાહરણ તરીકે, માની લો કે કોઈ કેસનો નિર્ણય કોર્ટ ઓફ અપીલમાં કારણ 'એ' પર લેવામાં આવે છે, અને પછી હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સમાં અપીલમાં જાય છે, જે તેનો નિર્ણય કારણ 'બી' પર કરે છે અને 'એ' પર કશું જ કહેવામાં આવતું નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં કોર્ટ ઓફ

અપીલમાં કારણ 'એ' પરના નિર્ણયની સત્તા શું છે? શું આ નિર્ણય હાઈકોર્ટ પર અને અનુગામી કેસોમાં ખુદ કોર્ટ ઓફ અપીલ પર બંધનકર્તા છે?"

"એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે સાચો ટ્રજિકોણ એ છે કે અન્ય કોઈ મુદ્દા પર માન્ય રાખવામાં આવેલ અથવા ઉલટાવી દેવાયેલ નિર્ણય અન્યથા જે સંપૂર્ણ બંધનકર્તા બળ ધરાવતો હોત તેનાથી વંચિત થઈ જાય છે; પરંતુ તે એક સત્તાવાર ચુકાદો બની રહે છે જેને એવી અદાલત દ્વારા અનુસરી શકાય છે જે માને છે કે ચોક્કસ મુદ્દાનો નિર્ણય યોગ્ય રીતે લેવામાં આવ્યો હતો."

તેમણે 'ડાયસ જ્યુરિસપ્રુડન્સ', પમી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૧૪૪ નો પણ સંદર્ભ આપ્યો હતો. સંબંધિત ભાગ નીચે મુજબ પુનઃઉલ્લેખિત છે :-

"અપીલમાં કોઈ કેસનો ચુકાદો ઉલટાવી શકાય છે. ઉલટાવવાની અસર સામાન્ય રીતે એ થાય છે કે પ્રથમ ચુકાદો સંપૂર્ણપણે કોઈ અસર ધરાવતો બંધ થઈ જાય છે. જો કોઈ એપેલેટ અદાલત દ્વારા નીચલી અદાલતનો નિર્ણય જેના પર આધારિત હતો તેના કરતાં અલગ મુદ્દા પર કેસ માન્ય રાખવામાં આવે અથવા ઉલટાવી દેવામાં આવે તો પરિસ્થિતિ અલગ બને છે. એક કેસમાં, માસ્ટર ઓફ ધ રોલ્સે જણાવ્યું હતું કે આવી પરિસ્થિતિમાં અગાઉનો નિર્ણય 'બિલકુલ કોઈ અસર વગરનો' રહેશે. આ કદાચ ઘણી દૂરની વાત છે, અને બીજા કેસમાં એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે પ્રથમ ચુકાદો બંધનકર્તા રહે છે. સત્ય એ જણાય છે કે

આવી સ્થિતિમાં પાછળથી આવનારી અદાલતને અગાઉના નિર્ણય સાથે પોતાની મરજી મુજબ વ્યવહાર કરવાની સ્વતંત્રતા છે."

તે આધારે એવી રજૂઆત છે કે પાછળથી આવનારી અદાલત અગાઉના નિર્ણય સાથે પોતાની મરજી મુજબ વ્યવહાર કરવા માટે મુક્ત છે, ભલે તે નિર્ણય અન્ય કોઈ મુદ્દા પર ઉલટાવી દેવામાં આવ્યો હોય. શ્રી પટેલે (૧૯૯૬) ૪ એસ.સી.સી. ૫૭૯ (રિલાયન્સ પેટ્રોલિયમ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઝવેરચંદ પોપટલાલ સુમરિયા) માંથી પૃષ્ઠ ૫૮૧ પરના ફકરા ૬ અને ૧૯૯૫ (૨) જી.એલ.આર. ૧૭૩૩ (ઉપર મુજબ) ના ફકરા ૭, ૧૨, ૧૭, ૨૫, ૨૬ અને ૨૭ નો સ્પષ્ટ સંદર્ભ આપ્યો હતો. બાબતના આ ૪ પાસા પર શ્રી રાવલે પૂર્વચુકાદાઓ (પ્રેસિડન્ટ) સંબંધિત પ્રકરણ ૫ માં પૃષ્ઠ ૧૪૧ થી પૃષ્ઠ ૧૪૭ પર 'સાલમંડ ઓન જ્યુરિસપ્રુડન્સ' (પી.જે. ફિટ્ઝગેરાલ્ડ) ૧૨મી આવૃત્તિ (રીપ્રિન્ટ ત્રિપાઠી) નો પણ સંદર્ભ આપ્યો હતો. સંબંધિત ભાગ નીચે મુજબ પુનઃઉલ્લેખિત છે :-

"ઓવર-રૂલ (રદબાતલ) કરવામાં આવેલ પૂર્વચુકાદો નિશ્ચિતપણે અને ઔપચારિક રીતે તમામ સત્તાથી વંચિત થઈ જાય છે. તે રદ કરાયેલા કાનૂનની જેમ શૂન્ય અને અમાન્ય બની જાય છે, અને જૂનાના સ્થાને અધિકૃત રીતે નવો સિદ્ધાંત સ્થાપિત થાય છે."

તે જ સમયે વિચાર-વિમર્શના (કન્સલ્ટેશન) અર્થના પ્રશ્ન પર શ્રી પટેલે

દૌલતરામ પ્રેમની 'જ્યુડિશિયલ ડિક્શનરી' (ભારત લો પબ્લિકેશન્સ, જયપુર) ૧૯૯૩ ની આવૃત્તિના પૃષ્ઠ ૩૯૪ નો સંદર્ભ આપ્યો છે – અને જજીસ કેસ એટલે કે (૧૯૯૩) ૪ એસ.સી.સી. ૪૪૧ (સુપ્રીમ કોર્ટ એડવોકેટ્સ ઓન રેકૉર્ડ એસોસિએશન વિરુદ્ધ ભારત સંઘ) માં સુપ્રીમ કોર્ટના ૧૯૯૩ ના નિર્ણયનો પણ સંદર્ભ આપ્યો છે. તેમણે ૧૯૪૭ વોલ્યુમ ૨ ઓલ ઇંગ્લેન્ડ લો રિપોર્ટ્સ પૃષ્ઠ ૬૮૦, એસોસિએટેડ પ્રોવિન્સિયલ પિક્ચર હાઉસીસ લિમિટેડ વિરુદ્ધ વેડનેસબરી કોર્પોરેશન નો પણ સંદર્ભ આપ્યો હતો અને તેના પૃષ્ઠ ૬૮૫ પરથી નીચે મુજબનો ફકરો વાંચી સંભળાવ્યો હતો :-

"મેં જે કહ્યું છે તેનું હું પુનરાવર્તન કરવા માંગતો નથી, પરંતુ તે સિદ્ધાંતનો ફરી એકવાર સારાંશ આપવો ઉપયોગી થઈ શકે છે, જે મને એવો જણાય છે કે સ્થાનિક સત્તાધિકારીની કાર્યવાહીની તપાસ કરવાનો અદાલતને એ જોવાના હેતુથી અધિકાર છે કે શું તેણે એવી બાબતોને ધ્યાનમાં લીધી છે જેને તેણે ધ્યાનમાં લેવી જોઈતી નહોતી, અથવા તેનાથી વિપરીત, જે બાબતોને તેણે ધ્યાનમાં લેવી જોઈતી હતી તેને ધ્યાનમાં લેવાનો ઇનકાર કર્યો છે કે તેની ઉપેક્ષા કરી છે. એકવાર તે પ્રશ્નનો જવાબ સ્થાનિક સત્તાધિકારીની તરફેણમાં આપવામાં આવે, તો પણ એવું કહેવું શક્ય બની શકે છે કે સ્થાનિક સત્તાધિકારી તેમ છતાં એવા અતાર્કિક તારણ પર પહોંચ્યા છે કે કોઈ વાજબી સત્તાધિકારી ક્યારેય તેના પર પહોંચી ન શકે. આવા કિસ્સામાં પણ, મને લાગે છે કે અદાલત હસ્તક્ષેપ કરી શકે છે. દરેક કેસમાં અદાલતની હસ્તક્ષેપ કરવાની સત્તા સ્થાનિક સત્તાધિકારીના

નિર્ણયને રદ કરવા માટેની એપેલેટ સત્તાધિકારી જેવી સત્તા નથી, પરંતુ તે એક ન્યાયિક સત્તાધિકારીની સત્તા છે જેનું કાર્ય માત્ર અને માત્ર એ જોવાનું છે કે શું સ્થાનિક સત્તાધિકારીએ સંસદે તેને સોંપેલી સત્તાઓ કરતાં વધુ વટાવીને કામ કરીને કાયદાનું ઉલ્લંઘન કર્યું છે કે કેમ."

૨૨. અમે સદર અધિનિયમની યોજનાના સંદર્ભમાં અને વિદ્વાન એ.જી.પી. દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા રેકૉર્ડના આધારે અમારી સમક્ષ કરવામાં આવેલી રજૂઆતો પર વિચારણા કરી છે. આ કેસોમાં રેકૉર્ડ પર સ્થાપિત તથ્યો પક્ષકારો દ્વારા ટાંકવામાં આવેલા કેસોની ચર્ચા કરવાની અને તેનો નિકાલ કરવાની જરૂરિયાતને દૂર કરે છે. એવું ઠરાવવા માટે પૂરતી સામગ્રી છે કે કલમ ૫-એ હેઠળની તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હતી અને કાયદાની સુસ્થાપિત અને સ્પષ્ટ સ્થિતિ છે કે કલમ ૫-એ હેઠળની તપાસ માત્ર વહીવટી સ્વરૂપની તપાસ છે. વિદ્વાન વકીલે માત્ર એટલી દલીલ કરી છે કે જો કલમ ૫-એ હેઠળની તપાસની નકલ ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી હોત તો તે વધુ યોગ્ય હોત, તેટલા માત્રથી સંપાદનની કાર્યવાહી દૂષિત થતી નથી. એ કહેવું પણ હકીકતની દ્રષ્ટિએ ખોટું છે કે કલમ ૪૦ હેઠળ કોઈ તપાસ જ થઈ નથી. રેકૉર્ડ દર્શાવે છે કે કલમ ૪૦(૧)(એએ) માં જણાવેલા હેતુઓને યોગ્ય ધ્યાનમાં રાખીને કલમ ૫-એ હેઠળ કલેક્ટરના અહેવાલના આધારે સંતોષ પર પહોંચ્યા પછી વિચારણા કર્યા મુજબ કલમ ૪૦ હેઠળ તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હતી. આવી તપાસ તે અધિકારી દ્વારા પણ હાથ ધરવામાં આવી હતી જે તપાસ હાથ ધરવા માટે સક્ષમ હતા. આ કેસોમાં ઉપલબ્ધ તથ્યો અને સંજોગોના સંદર્ભમાં અને રેકૉર્ડ્સની

ચકાસણી પરથી, અમને જણાય છે કે કલમ ૪૦ હેઠળ કોઈ તપાસ નથી તે દલીલમાં કોઈ વજૂદ નથી.

૨૩. લેન્ડ એકિવિઝિશન (કંપનીઝ) અલ્ટિમેટ રુલ ૪ હેઠળ કોઈ યોગ્ય તપાસ નહોતી તે દલીલના સંદર્ભમાં પણ, રેકૉર્ડ પર પૂરતી સામગ્રી ઉપલબ્ધ છે અને તે સ્થાપિત થયેલું છે કે રુલ ૩ હેઠળ વિચારાયેલી જમીન સંપાદન સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી, આ સમિતિના મંતવ્યો મેળવવામાં આવ્યા હતા, તે મંતવ્યો યોગ્ય રીતે ધ્યાને લેવાયા હતા અને યોગ્ય વિચાર-વિમર્શ પછી જ સરકાર સંતુષ્ટ થઈ હતી કે સંપાદન આગળ ધપાવી શકાય છે. આવી બાબતોમાં, અમને જણાય છે કે જમીન સંપાદન સમિતિની રચના અનિવાર્ય હોવા છતાં, એ જરૂરી નથી કે દરેક કેસમાં જમીન સંપાદન સમિતિની ઔપચારિક બેઠક મળવી જ જોઈએ. જો સમિતિના સભ્યોના મંતવ્યો મેળવવામાં આવ્યા હોય તો તે પર્યાપ્ત અને નોંધપાત્ર પાલન ગણી શકાય. અમારી સમક્ષ એવો કોઈ કાયદો ટાંકવામાં આવ્યો નથી કે જે દર્શાવતો હોય કે આવી સમિતિની ઔપચારિક બેઠક મળવી જ જોઈએ અને ત્યાર પછી જ અહેવાલ રજૂ કરવાનો રહેશે. ખુદ રુલ ૩(૪) માં જ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે સમિતિ પોતાની કાર્યપદ્ધતિનું નિયમન જાતે કરી શકે છે અને સદર અધિનિયમના ભાગ ૭ હેઠળ જમીન સંપાદનને લગતી અથવા તેમાંથી ઉદ્ભવતી બાબતો પર યોગ્ય સરકારને સલાહ આપવાની જવાબદારી આ સમિતિની છે. તારીખ ૪.૫.૯૯ નું સોગંદનામું, જે સરકાર વતી દલીલો દરમિયાન દસ્તાવેજો સાથે દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું, તે સમકાલીન સ્વરૂપનો દસ્તાવેજ પુરાવો પૂરો પાડે છે કે અસરકારક વિચાર-

વિમર્શ થયો હતો અને આવા વિચાર-વિમર્શ પછી જ નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો અને હાલના કેસમાં સાંભળવાની તક આપવાની જરૂરિયાતોનું પણ સંપૂર્ણ પાલન કરવામાં આવ્યું હતું અને તેથી ગુજરાત રાજ્ય વિરુદ્ધ ચતુરભાઈ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટનો નિર્ણય અરજદારોને કોઈ સહાયરૂપ થતો નથી. આમ, અરજદારો વતી ઉઠાવવામાં આવેલી તે દલીલમાં અમને કોઈ વજૂદ જણાતું નથી કે રુલ ૪ હેઠળ કોઈ યોગ્ય તપાસ થઈ ન હતી.

૨૪. જ્યાં સુધી એવી દલીલનો સંબંધ છે કે કલમ ૫-એ, કલમ ૪૦ અને રુલ ૪ હેઠળની તપાસ એ અલગ, સ્વતંત્ર અને ભિન્ન તપાસ છે, તો એવું અવલોકન કરી શકાય કે આ જોગવાઈઓની ભાષા પરથી આ તપાસનો વ્યાપ અને ઉદ્દેશ્ય ખૂબ જ સ્પષ્ટ છે. આવી તપાસો મારફતે જે ઉદ્દેશ્યો પ્રાપ્ત કરવા માંગવામાં આવ્યા હતા તે વર્તમાન કેસના તથ્યોમાં સંપૂર્ણપણે પ્રાપ્ત થયા છે. જો એવું પણ માની લેવામાં આવે કે આ ત્રણેય તપાસો અલગ, સ્વતંત્ર અને ભિન્ન છે, તો પણ આ કેસના તથ્યોમાં અમને જણાતું નથી કે કોઈપણ જોગવાઈ અથવા કોઈપણ તપાસનો ભાગ કોઈપણ તબક્કે કોઈપણ રીતે અવરોધાયો હોય અને તેથી, જો અમે એવું પણ ઠરાવીએ કે આ અલગ, સ્વતંત્ર અને ભિન્ન તપાસો છે, તો પણ કેસના તથ્યોમાં અરજદારોનો વાંધો સંપાદન કાર્યવાહીની કાયદેસરતા પર સીધી રીતે કોઈ પ્રતિકૂળ અસર પહોંચાડતો નથી અને તેથી, કાર્યવાહીને અમાન્ય ઠરાવી શકાય નહીં. વિદ્વાન વકીલે એવી પણ દલીલ કરી છે કે રુલ ૪ અને કલમ ૪૦ હેઠળની તપાસ લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન એક્ટની કલમ ૪ હેઠળ જાહેરનામું બહાર પાડતા પહેલાં થવી જ જોઈએ. આ સંબંધમાં સીધો જ એ

નિર્દેશ કરી શકાય છે કે સદર અધિનિયમની યોજના અને અમે ઉપર ટાંકેલી જોગવાઈઓમાં એવો કોઈ કાનૂની સિદ્ધાંત બિલકુલ જણાતો નથી કે રુલ ૪ અને કલમ ૪૦ હેઠળની તપાસ કલમ ૪ હેઠળ જાહેરનામું બહાર પાડવા માટેની પૂર્વશરત અથવા અનિવાર્ય આવશ્યકતા તરીકે યોજવી જ જોઈએ. રુલ ૪(૪) ના આધારે માત્ર એટલું જ કહી શકાય કે વૈધાનિક આવશ્યકતા એ છે કે જ્યાં સુધી યોગ્ય સરકારે સમિતિ સાથે વિચાર-વિમર્શ ન કર્યો હોય અને આ નિયમ હેઠળ રજૂ કરાયેલા અહેવાલ તથા સદર અધિનિયમની કલમ ૫-એ હેઠળ રજૂ કરાયેલા અહેવાલ, જો કોઈ હોય તો, પર વિચાર ન કર્યો હોય અને કંપની દ્વારા સદર અધિનિયમની કલમ ૪૧ હેઠળનો કરાર કરવામાં ન આવ્યો હોય ત્યાં સુધી સદર અધિનિયમની કલમ ૬ હેઠળ યોગ્ય સરકાર દ્વારા કોઈ જાહેરનામું બહાર પાડવાનું નથી. આ કેસના તથ્યોમાં, અમને જણાય છે કે સદર અધિનિયમની કલમ ૬ હેઠળ જાહેરનામું બહાર પાડતા પહેલાં આ તમામ પગલાં લેવામાં આવ્યા છે અને આ વાસ્તવિક સ્થિતિ કે કલમ ૬ ના જાહેરનામા પહેલાં આ તમામ પગલાં લેવાયા હતા તેને શ્રી પટેલ દ્વારા અરજદારો વતી પણ વિવાદમાં મૂકવામાં આવી નથી. તેથી, અરજદારો વતી ઉઠાવવામાં આવેલી આ દલીલ નિષ્ફળ જાય છે.

૨૫. હવે સદર અધિનિયમની કલમ ૪૦(૧)(એએ) અને ગુજરાત સુધારામાં ઉલ્લેખિત જાહેર હેતુ સંબંધિત પ્રશ્ન પર આવતાં, કલમ ૪૦(૧) માં આવતા 'કાં તો કલમ ૫-એ પેટા-કલમ (૨) હેઠળ કલેક્ટરના અહેવાલ પર અથવા' શબ્દો રદ કર્યા પછી પણ જો આપણે કલમ ૪૦(૧)(એએ) વાંચીએ, તો અમને જણાય છે કે જેના પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે તે હેતુ કલમ ૪૦(૧)

(એએ) દ્વારા સંપૂર્ણપણે આવરી લેવાયેલો છે કારણ કે સંપાદન માત્ર કોઈ મકાનના બાંધકામ માટે જ હોવું જરૂરી નથી, તે કંપનીના એવા કામ માટે હોઈ શકે છે કે જે જાહેર હેતુ માટે હોય તેવા કોઈપણ ઉદ્યોગ અથવા કામમાં રોકાયેલી છે અથવા પોતાને રોકવા માટે પગલાં લઈ રહી છે. હવે એવું કહી શકાય નહીં કે સામાવાળા નં. ૩ જેવી કંપની દ્વારા સિમેન્ટના ઉત્પાદન સંબંધિત કામ અને આવા યુનિટના વિસ્તરણ માટે જમીનની આવશ્યકતા એ જાહેર હેતુ નથી. સિમેન્ટ એ એવી સામગ્રી છે જે આવી જાહેર ક્ષેત્રની કંપનીઓ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતા વિશાળ સંખ્યાના પ્રોજેક્ટ્સમાં ઉપયોગમાં લેવાય છે, જે હવે રાજ્યના સાહસો સાથે સમાન સ્તરે અને તેનો અભિન્ન હિસ્સો બની ગઈ છે. ગુજરાત રાજ્યમાં વિશાળ સંખ્યામાં જળ અને સિંચાઈ પ્રોજેક્ટ્સ છે જેમાં સિમેન્ટ એક અત્યંત આવશ્યક સામગ્રી છે અને સિમેન્ટના ઉત્પાદનમાં રોકાયેલી કંપની માટે જમીનનું સંપાદન કલમ ૪૦(૧)(એએ) હેઠળ વિચારાયા મુજબ કોઈપણ જાહેર હેતુ વિનાનું સંપાદન કહી શકાય નહીં. આ સંબંધમાં, અમે સામાવાળા કંપની વતી હાજર રહેલા શ્રી રાવલ દ્વારા નિર્દેશિત હકીકતોને પણ રેકૉર્ડ પર મૂકી શકીએ છીએ કે ઇન્ડસ્ટ્રીઝ ડેવલપમેન્ટ એક્ટ, ૧૯૫૧ હેઠળ સિમેન્ટ ઉદ્યોગને જાહેર ઉપયોગિતાના (પબ્લિક યુટિલિટી) ઉદ્યોગ તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી છે. જ્યાં સુધી બે જાહેર હેતુઓની તુલના કરવા માટે ફરિયાદ ઉઠાવવામાં આવી છે જેથી કરીને સિમેન્ટ ઉત્પાદનના જાહેર હેતુ અથવા જમીનોમાંથી અન્ય કૃષિ પેદાશો કે જે ખાંડની ફેક્ટરીઓ વગેરેના હેતુ માટે પણ ઉપયોગી હોઈ શકે છે અને સિમેન્ટ ઉત્પાદન જેવી પ્રવૃત્તિઓમાં રોકાયેલી કંપનીઓના જાહેર હેતુ વચ્ચે

સંતુલન જાળવી શકાય, તે સંબંધમાં અમે નિર્દેશ કરી શકીએ છીએ કે કયા ચોક્કસ સમયે કયા હેતુને પ્રાધાન્ય આપવું તે વિચારવાનું સરકારનું કામ છે. કયા ચોક્કસ સમયે કયા જાહેર હેતુને અન્ય જાહેર હેતુઓ કરતાં પ્રાધાન્ય મળવું જોઈએ તેનું મૂલ્યાંકન કરવાનું સદર અધિનિયમની સંબંધિત જોગવાઈઓ હેઠળ કામ કરતા સરકારના તંત્રનું કામ છે. ચોક્કસ સમયે કૃષિ પેદાશ સરકારની પ્રથમ અગ્રતા હોઈ શકે છે, અન્ય સમયે સિમેન્ટનું ઉત્પાદન સરકારની પસંદગી હોઈ શકે છે. તે જે નીતિઓ અને પ્રોજેક્ટ્સ હાથ ધરવા માંગવામાં આવે છે તેના અમલની જરૂરિયાતો અને સંજોગો પર નિર્ભર રહેશે. વિવિધ પ્રકારની વિકાસલક્ષી પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવા માટે સરકારના પોતાના કાર્યક્રમો હોય છે અને સર્વસંમતિથી સ્વીકારવું પડશે કે જ્યાં સુધી અદાલતોનો સંબંધ છે, બે જાહેર હેતુઓ વચ્ચે સંતુલન જાળવવા માટે બાબતના આ પાસાઓ પર તેમનું બહુ ઓછું કહેવાનું રહે છે. જો સરકારના તંત્રએ એવો દ્રષ્ટિકોણ અપનાવ્યો હોય કે આ ચોક્કસ સમયે સિમેન્ટ ઉત્પાદન સંબંધિત જાહેર હેતુ વધુ પ્રાધાન્ય આપવા યોગ્ય હતો, તો અમે સરકારના અભિપ્રાય પર અમારા અભિપ્રાયને બદલી શકીએ નહીં. આવા કિસ્સાઓમાં, જો બે દ્રષ્ટિકોણ શક્ય હોય તો પણ તે અદાલત દ્વારા ન્યાયિક સમીક્ષાનો (જ્યુડિશિયલ રિવ્યુ) વિષય બની શકે નહીં કે સરકારે એક જાહેર હેતુને બદલે બીજા જાહેર હેતુને પ્રાધાન્ય આપવું જોઈતું હતું. જાહેર હેતુઓ અંગે પ્રાધાન્ય નક્કી કરવાનું પોતાની જાતે હાથ પર લેવું તે અદાલતનું ક્ષેત્ર કે કાર્યક્ષેત્ર નથી, નહીં તો તે ન્યાયિક સમીક્ષાની નિર્ધારિત મર્યાદાઓ ઓળંગવાનો કેસ બની જશે. જે હેતુઓ અને ઉદ્દેશ્યોનો શ્રી પટેલે સંદર્ભ આપ્યો છે તે કંપનીઓ

માટે જમીન સંપાદિત કરવાની માંગ કરવામાં આવે ત્યારે અને ખુદ સરકારના હેતુ માટે જમીન સંપાદિત કરવાની માંગ કરવામાં આવે ત્યારે હેતુઓ વચ્ચે તફાવત કરવાના અભિગમ અને દ્રષ્ટિકોણનો એક ભાગ છે અને અહીં અમે અવલોકન કરી શકીએ છીએ કે કાયદો જેવો અસ્તિત્વમાં છે અને પ્રશ્ન હેઠળની જોગવાઈઓનું જે વિવિધ નિર્ણયોમાં અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે, જેનો સંદર્ભ અગાઉ ઉપર આપવામાં આવ્યો છે, તેના આધારે આ અદાલત માટે હાલની જોગવાઈઓ અને તેના અર્થઘટનના વ્યાપને વિસ્તૃત કરવો શક્ય નથી. કાયદો પોતે જ તે સીમા છે જેનાથી અમે બંધાયેલા છીએ. શ્રી પટેલે જમીન માલિકોના હિત માટે સમર્પિત થઈને જે અભિગમ અને પ્રતિબદ્ધતા સાથે રજૂઆતો કરી છે તે ખૂબ જ પ્રશંસનીય ઉદ્દેશ્યો ધરાવતી રજૂઆતો હોઈ શકે છે, પરંતુ જો તે બંધારણ હેઠળ કાયદો ઘડવાની જવાબદારીઓ સોંપાયેલી છે તેવા લોકો સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે અને તેમના દ્વારા તેની કાળજી લેવામાં આવે તો વધુ સારું રહેશે, ન કે અદાલતો સમક્ષ, જેમની ફરજ કાયદાની જોગવાઈઓ જેવી અસ્તિત્વમાં છે તેવી તેનું અર્થઘટન કરવાની છે.

૨૬. કોઈપણ સંજોગોમાં, સદર અધિનિયમની સમગ્ર યોજના અને બાર સમક્ષ ઉઠાવવામાં આવેલી અને ઉપર જણાવ્યા મુજબ જેની વિચારણા કરવામાં આવી છે તેવી વિવિધ દલીલો પર વિચાર કર્યા પછી અને અમારી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવેલા રેકૉર્ડનું અવલોકન કર્યા પછી, અમે સંતુષ્ટ છીએ કે કાયદાની સંબંધિત જોગવાઈઓનું સંપૂર્ણ પાલન કરવામાં આવ્યું છે અને હાલના કેસમાં જે સંપાદન કરવામાં આવ્યું છે તેમાં કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવાનો કોઈ અવકાશ નથી અને

આ અદાલત દ્વારા કોઈપણ હસ્તક્ષેપ માટે કોઈ અવકાશ ન હોવાથી, આ પિટિશનોમાં જે જમીન સંપાદનને પડકારવામાં આવ્યું છે તેમાં કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવાની જરૂર નથી.

૨૭. તે મુજબ અમને આ ૧૩ સ્પેશિયલ સિવિલ અપ્લિકેશનો પૈકીની કોઈપણ અપ્લિકેશનમાં કોઈ વજૂદ જણાતું નથી અને આથી તે તમામ ફગાવી દેવામાં આવે છે. દરેક પિટિશનમાં રુલ ડિસ્ચાર્જ (૨૬) કરવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ હુકમ નથી.

(એમ.આર. કાદા, ન્યાયમૂર્તિ)

(આર.પી. ધોળકિયા, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.